

KONCEPT ZLOČINA DRŽAVE – OZBILJNA POVREDA OBAVEZE KOJA PROIZILAZI IZ PEREMPTORNIH NORMI OPĆEG MEĐUNARODNOG PRAVA

DOI 51558/2712-1178.2024.10.1.29

UDK: 341.111

341.48:341.23

Izvorni naučni rad

Dr. sc. Enis Omerović, vanr. profesor

Pravni fakultet Univerziteta u Zenici

e-mail: enis.omerovic@unze.ba

SAŽETAK

U pravu o odgovornosti državâ ni Komisija Ujedinjenih nacija za međunarodno pravo (ILC) nije mogla izbjeći problem adekvatnog definiranja zločina države. Međutim, u dugogodišnjem radu Komisije na Pravilima o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela (ARSIWA), polako se stvaralo učenje o podjeli međunarodnih obaveza na tzv. obične pravne norme i one kogentne, što će za svoju posljedicu imati povezanost međunarodnog zločina s ovim drugim, pa će se tako iskristalizirati poseban režim odgovornosti države za međunarodne zločine, koji će nastaviti svoje postojanje. Član 19. Nacrta Pravila, koji se pojavljuje 1976., odražava razliku između međunarodnih zločina i međunarodnih delikata, koja se uglavnom temelji na shvatanju da međunarodni delikt predstavlja povredu subjektivnog prava neke države, dok međunarodni zločin uzrokuje povredu objektivnom međunarodnopravnom poretku, tj. međunarodnopravnoj zajednici. Znakovito je da odnosna odredba ne sadrži izraz „zločin države“, a nedostajala joj je I distinkcija pravnih režima odgovornosti države za jednu, odnosno za drugu grupu međunarodnih protupravnih djela. Jednako tako, nedostajala je izrada i razrada koncepta odgovornosti države za međunarodni zločin u smislu međunarodnih posljedica i procedure/postupka u izvršenju ovih odredaba u praksi. U istraživanju utvrđujemo da nema sumnje da se prisustvo izraza međunarodni zločin u Nacrtu Pravila od 1976. do 2001., kada je u konačnom tekstu Pravila i napušten, vezivalo za koncept krivične odgovornosti države. Uvođenje dihotomije međunarodni delikt i međunarodni zločin u pravo o odgovornosti država vjerovatno je trebalo voditi razlikovanju građanske i krivične odgovornosti glavnog međunarodnopravnog subjekta. No, jednako tako, podjela međunarodnih pro-

tupravnih djela na delikte i zločine ima smisla i praktičnoga značaja samo ukoliko void različitim posljedicama, tj. prema dva različita režima ili sistema pravne odgovornosti države.

U radu propitujemo da li je jedan od glavnih pravnih argumenata za brisanje člana 19. iz konačnoga teksta Pravila 2001. bio već tada prevladavajući stav da odgovornost države nije krivične naravi, što se protiv države na međunarodnoj razini, na primjer, pred Međunarodnim sudom u Hagu (ICJ), ne void krivični postupak, nit ijoj se izriču krivične sankcije. U današnjem međunarodnopravnom poretku krivična je odgovornost zadržana kod pojedinca. Tako se individualizacija krivične odgovornosti u međunarodnom pravu odvijala simultano i za svoju je posljedicu imala dekriminalizaciju odgovornosti države. No, čini se da ove rasprave o gornjim pitanjima nisu išle u smjeru da se system nacionalnog krivičnog prava prenese u međunarodno pravo o odgovornostini da se institute međunarodnog prava promatraju kroz prizmu domaćeg prava, već je, držimo, naglasak bio na stvaranju strožijih pravnih posljedica za povrede koje konstituiraju međunarodne zločine, te na isticanju da se takve povrede ne mogu reducirati na dvostrani odnos između države povrediteljice i povrijeđene države. Član je 19. prijašnjega Nacrta Pravila želio naznačiti da postoje i ona protupravna djela koja se od međunarodne zajednice smatraju ozbiljnijim od drugih, budući da pogađaju fundamentalne interese na kojima ona počiva. Ako je član 19. i sadržavao neodrživo ili nezgrapno određenje, to nije značilo odustajanje od njegove suštine – da država može počiniti tešku povredumeđunarodne obaveze koja derivira iz imperativne norme općeg međunarodnog prava (*jus cogens*), koja vrijeđa glavne vrijednosti međunarodne zajednice i gdje, uvjetno iznijeto, svaka država može pokrenuti pitanje formalnopravnog utvrđivanja odgovornosti one države koja krši *jus cogens*, poput činjenice da je zapadnoafrička država Republika Gambija pred ICJ 2019. tužila azijsku državu Mijanmar (*Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*). Stoga se u ARSIWA-i 2001., u članovima 40. i 41., raspravljaju ozbiljne povrede obaveza iz peremptornih normi općeg međunarodnog prava te specifične posljedice povreda takvih međunarodnih obaveza, što ide u prilog našoj tezi da danas raspravljamo o međunarodnoj odgovornosti država za sve vrsteme međunarodnih protupravnih djela, budući da međunarodno pravo ima svoje pravne izvore, izraze, pojmove, načela, određenja, institute, ustanove i svoje zakonitosti.

Ključne riječi: zločin države, međunarodni zločin, međunarodno protupravno djelo, *jus cogens*, odgovornost države

1. Uvodna određenja

Prve elemente učenja o odgovornosti država nalazimo još u raspravama ranih mislitelja međunarodnoga prava, kao što su Belli, Gentili, Grotius, Zouche, Pufendorf,¹ Van Bynkershoek, Wolff, Vattel.² U XIX³ i ranome XX stoljeću, obrise stvaranja međunarodnopravnoga teoretskoga okvira o ovoj problematici nalazimo u radovima pravnih pisaca iz toga vremena, poput Wheatona i Hefftera, Triepela i Anzilottija, Borcharda i Eagletona.⁴

Predmet odgovornosti država je poglavito bio glavno područje interesiranja u razvoju međunarodnoga prava već u prvoj polovini XX stoljeća, kada je još unutar sistema Lige naroda izabran kao jedna od glavnih tema neuspješne međunarodne konferencije u Den Haagu 1930.⁵ Godine 1947, Generalna skupština Ujedinjenih nacija (UN) obrazovala je Komisiju Ujedinjenih nacija za međunarodno pravo (ILC), kao svoje pomoćno tijelo, te je ponovno predmet odgovornosti država izabran za jednu od prvih četrnaest tema na kojoj će raditi novoformirano navedeno međunarodno tijelo.⁶

Tako je prvi Specijalni izvjestitelj po ovome pitanju, F. V. G. Amador (Kuba) počeo svoj rad 1956⁷, te je do 1961. ILC podnio ukupno šest izvještaja. Međutim, ovo razdoblje se ističe kao djelimično bezuspješno, bez skoro ikakvoga prepoznatljivoga učinka.⁸ Drugi Specijalni izvjestitelj

1 Tek se s učenjem Zouchea i Pufendorfa počinju razmatrati ideje o konceptu međunarodnih obaveza i njihovih povreda (naročito povreda ugovora), mada i dalje nesistematično (Crawford James (2013), *State Responsibility: The General Part*, Cambridge University Press, Cambridge, 4).

2 Crawford James (2013), *op. cit.*, 4-20.

3 Tek se u drugoj polovini XIX stoljeća u pravnoj teoriji pojavila moderna koncepcija o odgovornosti država (*ibid.*, 4).

4 *Ibid.*, 20-28.

5 Crawford James (2012), *Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, United Nations, Audiovisual Library of International Law, dost. na: <http://legal.un.org/avl/ha/rsiwa/rsiwa.html> (prist. 8. mart 2024). Šire u: Crawford James (2013), *op. cit.*, 28-32.

6 Crawford James (2012), *op. cit.* Jednako tako, Crawford James (2002), *The International Law Commission's Articles on State Responsibility: Introduction, Text and Commentaries*, Cambridge University Press, Cambridge, 1.

7 Crawford James, Special Rapporteur, *First Report on State Responsibility*, 1998, A/CN.4/490 and Add. 1-7, par. 1, 5.

8 Crawford James (2002), *op. cit.*, 2.

Komisije bio je R. Ago⁹ (Italija), koji je radio na izvještavanju (ukupno osam izvještaja)¹⁰ po ovome pitanju od 1969. do 1980, tokom kojega razdoblja Komisija usvaja 35 članova, koji će predstavljati fundament svih ostalih odredaba o porijeklu i osnovnim postavkama odgovornosti države. Iz ovoga razdoblja je, u velikoj mjeri, sadašnji Prvi dio Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela. Svojevrsni treći period razvoja nacрта članova u ovoj vrlo važnoj međunarodnopravnoj materiji vezuje se za godine od 1980. do 1986, kada je djelovao treći Specijalni izvjestitelj W. Riphagen (Nizozemska)¹¹, koji je prezentirao sedam izvještaja uglavnom u cilju teoretskoga rješenja dileme o definiciji povrijeđene države, i koji će biti zamijenjen sljedećim, četvrtim Specijalnim izvjestiteljem Komisije, G. Arangio-Ruizom (Italija), koji je ostao na ovoj poziciji od 1988. do 1996, na kraju kojega razdoblja će, a nakon njegovih sedam izvještaja¹², Komisija usvojiti prvi sveobuhvatni tekst o nacrtu članova o odgovornosti država, s komentarima. Nacrt Pravila iz 1996. dao je svoj najveći doprinos pitanju posljedica međunarodnoga protupravnoga čina, s naglaskom na zadovoljenju te materiji protumjera.¹³

Godine 1997. nastupa posljednje razdoblje u radu Komisije na ovoj temi, kada Komisija imenuje J. Crawforda (Australija) za Specijalnoga izvjestitelja, i koji je aktivno radio na završetku i zaokruživanju jedne logičke cjeline u periodu od 1998. zaključno s 2001, kada je Komisija, nakon što je tekst poslan vladama država članica UN na davanje sugestija i komentara, zvanično i usvojila, na svome 53. zasjedanju, konačnu verziju Pravila, koji se danas sastoji od ukupno 59 nacрта članova podijeljenih u četiri dijela.¹⁴

9 R. Ago je imenovan 1963, nakon što je 1962. predložio Komisiji da se ovo tijelo treba fokusirati na definiciji općih pravila koja bi se odnosila na međunarodnu odgovornost države (Crawford James, Special Rapporteur, *First Report on State Responsibility*, 1998, A/CN.4/490 and Add. 1-7, par. 2,5).

10 Crawford James (2002), *op. cit.*, 2.

11 Imenovan 1979. Crawford James (2002), *op. cit.*, 3.

12 *Ibid.*

13 Crawford James (2012), *op. cit.* O *acquisu* 1996. i o radu Komisije nakon ove godine, v. Crawford James (2002), *op. cit.*, 4 *et seq.*

14 Prvi dio Pravila (Međunarodno protupravno djelo države, čl. 1-27) je podijeljen na pet poglavlja (Opća načela, čl. 1-3; Pripisivost djela državi, čl. 4-11; Povreda međunarodne obaveze, čl. 12-15; Odgovornost države u vezi s aktom druge države, čl. 16-19; Okolnosti koje isključuju protupravnost, čl. 20-27). Dio drugi (Sadržaj međunarodne odgovornosti države, čl. 28-41) podijeljen je u tri poglavlja (Opća načela, čl. 28-33; Zadovoljenje za povrede,

Ovaj konačni tekst Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela (ARSIWA ili ASR)¹⁵ usvojila je Rezolucijom, br. 56/83 od 12. decembra 2001, Generalna skupština UN, gdje se kao Dodatak ovoj Rezoluciji nalazi i cjeloviti, konačni odnosni tekst. Rezolucijom ovoga organa, br. 59/35 od 2. decembra 2004, zahtijevano je od Generalnoga sekretara UN da pripremi početnu verziju kompilacije svih odluka međunarodnih sudova, tribunala i drugih tijela koje se odnose na odredbe Pravila, da bi Rezolucijom, br. 62/61 od 6. decembra 2007, pokrenulo na međunarodnoj razini pitanje potrebe usvajanja međunarodnoga ugovora, odnosno međunarodne konvencije o odgovornosti država za međunarodne protupravne čine, vjerovatno unutar sistema UN. U konačnici, slična pozicija je zauzeta od Generalne skupštine UN i 2010, Rezolucijom, br. 65/19 od 6. decembra 2010. Ističemo da je bilo državnih delegacija koje su insistirale na održavanju međunarodne diplomatske konferencije, dok su druge države bile za to da nema potrebe da se u ovome razdoblju sklapa mnogostrani međunarodni ugovor u ovoj materiji, budući da je sadržina Pravila u velikoj mjeri prihvaćena i da se odista, kao takva, primjenjuje u praksi, uključujući i Međunarodni sud u Den Haagu (ICJ), te da nema formalne zapreke da ona ostanu u sadašnjem obliku, kao tekst ILC koji je Generalna skupština UN odobrila *ad referendum* 2001.¹⁶ Iako akt kojim su pravila o odgovornosti usvojena nije pravno obavezujuće prirode, ona usko odražavaju praksu država i u najvećoj mjeri reflektiraju opće običajno međunarodno pravo.¹⁷

čl. 34-39; Ozbiljne povrede obaveza koje proizilaze iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava, čl. 40-41). Dio treći (Implementacija međunarodne odgovornosti države, čl. 42-54) sastoji se iz dva poglavlja (Invokacija odgovornosti države, čl. 42-48; Protumjere, čl. 49-54). I dio četvrti (čl. 55-59) sadrži posljednjih pet Općih odredaba teksta. Cjelokupni je rad Komisije u ovome polju progresivnoga razvoja međunarodnoga prava trajao od 1949. do 2001. (približno 52 godine, međutim aktivnih od 1956, što iziđe 45 godina), i odvijao se kroz dva čitanja: prvo čitanje trajalo je od 1949. do prvoga sveobuhvatnoga teksta nacrtu pravila – 1996 (za šire o prvome čitanju (eng. firstreading) u: Crawford James (2013), *op. cit.*, 35-39), dok je drugo čitanje trajalo mnogo kraće vrijeme, od 1998. do samoga kraja – 2001 (četiri godine). (Za šire o drugome čitanju (eng. second reading) u: *Ibid.*, 39-42).

- 15 Za više v. Softić Sakib (2010), „Odgovornost država za međunarodna protivpravna djela“, *Pravna misao*, br. 7-8, Sarajevo, 32-50.
- 16 Crawford James (2012), *op. cit.* Godine 2024. još uvijek ne svjedočimo međunarodnom ugovoru u ovoj oblasti.
- 17 LoweVaughan (2007), *International Law*, Clarendon Law Series, Oxford University Press, Oxford, 120.

Odgovornost međunarodnih organizacija zaokuplja međunarodnopravne pisce, kao i određena tijela unutar samih međunarodnih organizacija, ponajprije ILC, tek u posljednjih nekoliko desetljeća.¹⁸ Tako Generalna skupština UN Rezolucijom, br. 56/82 od 12. decembra 2001.¹⁹ preporučuje Komisiji da krene s radom na reguliranju ove materije. Komisija 2002. donosi odluku da uzme u zadatak izradu nacрта članka o odgovornosti međunarodnih organizacija za međunarodne protupravne čine te je, za te svrhe, imenovan i specijalni izvjestitelj.²⁰ Svoj rad Komisija u ovome polju stoga započinje 2002, a završila ga je, manje ili više uspješno, u augustu 2011, nakon što je u drugome čitanju usvojila set od 67 nacрта članova²¹, koji su sistematizirani i objedinjeni u Pravilima o odgovornosti međunarodnih organizacija (ARIO).²² Kao što smo i naveli, Pravila iz 2011. formuliranasu uglavnom na pređašnjem, vrlo uspješnome radu iste Komisije, i to u dijelu odgovornosti država – s ovim u vezi se stoga postavlja i pitanje – hoće li „[D]ARIO slijediti u stopu svoga starijega rođaka, ASR, i pritom postati slično uspješan.“²³

Iako je ILC uključila temu *odgovornost međunarodnih organizacija* u svoj program rada tek 2002, još je mnogo godina ranije Komisija spoznala potrebu postojanja prava o odgovornosti međunarodnih organizacija.²⁴ Specijalni izvjestitelj Komisije, G. Gaja, načinio je osam izvještaja u razdoblju

18 Za raniji rad Komisije na ovu temu, v. Gaja Giorgio, Special Rapporteur, *First Report on Responsibility of International Organizations*, Doc. No. A/CN. 4/532, 26 March 2003, 107-109, par. 3-11.

19 Gaja Giorgio, Special Rapporteur, *First Report on Responsibility of International Organizations*, Doc. No. A/CN.4/532, 26 March 2003, 106, par. 1.

20 *Ibid.*

21 *Report of the ILC*, GAOR 66th Session, Supplement 10, UN Doc. A/66/10, 54 etseq.

22 Ovaj Nacrt Pravila usvojila je Komisija UN za međunarodno pravo na svome 63. zasjedanju, 2011, i podnijela ga je Generalnoj skupštini UN kao dio Izvještaja Komisije o radu toga zasjedanja (A/66/10, par. 87). Izvještaj je objavljen u Godišnjaku Komisije UN za međunarodno pravo (*Yearbook of the International Law Commission*, 2011, vol. II, Dio drugi).

23 Möldner Mirka (2012), *Responsibility of International Organizations – Introducing the ILC’s DARIO*, u: Von Bogdandy Armin and Wolfrum Rüdiger (eds.) *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, vol. 16, 284.

24 Tako, v. El-Erian Abdullah, Special Rapporteur on Relations between States and Inter-governmental Organizations, *First Report on Relations between States and Intergovernmental Organizations*, *Yearbook of the ILC*, 1963, vol. II, 184, par. 172 etseq.

od 2002. do 2011.²⁵ Komisija je usvojila Nacrt Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija na prvome čitanju 2009, a zatim i na svome drugome čitanju godine 2011.²⁶ Valjalo bi odmah uočiti veliku razliku u radu ovoga tijela u oblasti prava o odgovornosti. Naime, Komisija je ovaj posao završila ekspeditivno, sa samo jednim specijalnim izvjestiteljem i to za nepunih deset godina svoga rada²⁷ – usporedbe radi, Komisiji je glede odgovornosti država trebalo više od 30 izvještaja, kao i imenovanje pet specijalnih izvjestitelja u različitim vremenskim razdobljima, kako bi zaključila svoj rad na vrlo sličnome zadatku.

Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011. će vjerovatno mnogima izgledati vrlo slično Pravilima o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela iz 2001. To je iz razloga što se Pravila iz 2011. čine samo kao proširena verzija Pravila iz 2001, budući da je Komisija uzela Pravila iz 2001. kao osnov za rad na predmetu odgovornosti međunarodnih organizacija. Stoga Pravila iz 2011. slijedi istu logičku crtu, koncept i okvir Pravila iz 2001, budući da je velika većina odredaba iz posljednjega nacrtu Pravila zapravo identična onima iz Pravila iz 2001, osim što se umjesto izraza „država“ koristi izraz „međunarodna organizacija“.²⁸ Jednako tako je Komisija zauzela skoro istovjetan metodološki okvir i

25 Möldner Mirka (2012), *op. cit.*, 285.

26 *Ibid.*

27 Za šire, v. Gaja Giorgio (2014), *Articles on the Responsibility of International Organizations*, United Nations, Audiovisual Library of International Law, dost. na: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/ario/ario_e.pdf (prist. 9. mart 2024).

28 Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011. sastoje se iz šest dijelova. Prvi dio – Uvod (čl. 1-2), Drugi dio – Međunarodno protupravno djelo međunarodne organizacije (čl. 3-27), koji je podijeljen na pet poglavlja: poglavlje I (Opća načela – čl. 3-5), poglavlje II (Pripisivost ponašanja međunarodnoj organizaciji – čl. 6-9), poglavlje III (Povreda međunarodne obaveze – čl. 10-13), poglavlje IV (Odgovornost međunarodne organizacije u vezi s aktom države ili druge međunarodne organizacije – čl. 14-19), poglavlje V (Okolnosti koje isključuju protupravnost – čl. 20-27). Treći dio – Sadržaj međunarodne odgovornosti međunarodne organizacije (čl. 28-42), podijeljen na tri poglavlja: poglavlje I (Opća načela – čl. 28-33), poglavlje II (Zadovoljenje povrede – čl. 34-40), poglavlje III (Ozbiljne povrede obaveza koje proizilaze iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava – čl. 41-42). Četvrti dio – Implementacija međunarodne odgovornosti međunarodne organizacije (čl. 43-57), podijeljen na dva poglavlja: poglavlje I (Invokacija odgovornosti međunarodne organizacije – čl. 43-50), poglavlje II (Protumjere – čl. 51-57). Peti dio – Odgovornost države u vezi s ponašanjem međunarodne organizacije (čl. 58-63), i Šesti dio – Opće odredbe (čl. 64-67).

ranije, kada je na fundamentima Bečke konvencije o pravu ugovora iz 1969. uredila Bečku konvenciju o pravu ugovora između država i međunarodnih organizacija ili između međunarodnih organizacija 1986.²⁹ Pretpostavka identičnoga pristupa Komisije u našem slučaju leži u činjenici da su i države i međunarodne organizacije subjekti međunarodnoga prava, i upravo zbog toga oni trebaju, u načelu, biti tretirani s istim pravilima u situacijama kada povrijede svoje međunarodne obaveze.³⁰

2. Koncept zločina države – crime d'État

Kako je domašaj odgovornosti država, a posebno međunarodnih organizacija, za djela međunarodnih zločina i danas nejasan, neprecizno postavljen i neodređen u skoro svim svojim segmentima, nameće se potreba za preciznijim i potpunijim određenjem koncepta odgovornosti najvažnijih subjekata međunarodnoga prava za međunarodne zločine.³¹ W. Chambliss držao je da se u zločin države uključuju „ponašanja koja krše međunarodne sporazume i načela koja su utemeljena od strane sudova i ugovora međunarodnih tijela.“³² Ideja osnovne postavke koncepta zločina države se u velikoj mjeri počinje rađati tek s napuštanjem, kako u teoriji tako i u praksi, učenja o apsolutnome suverenitetu države. U pravu o odgovornosti država i međunarodnih organizacija, ni ILC nije mogla izbjeći problem adekvatnoga definiranja zločina, prvenstveno kada su u pitanju države. M. N. Shaw iznosi da je pitanje međunarodnih zločina predstavljalo jednu od glavnih debata koje su se odnosile na odgovornost država.³³ S tim u vezi, bilo je raznovrsnih prijedloga i normativnih rješenja, koja se, ipak,

29 Möldner Mirka (2012), *op. cit.*, 288.

30 *Ibid.*

31 Čini se da su izrazi i koncepti „zločin države“ (eng. *State crime; crime of State, fr. crime d'État*) i „državni kriminalitet“ (eng. *State criminality*) ponekada izmjenjivi u svome opsegu i značenju. Ipak, izraz „zločin države“ se u ovome radu koristi uglavnom za najteže međunarodne zločine, tako da, posljedično tome, smatramo da bi zločin države trebao biti znatno uži pojam negoli državni kriminalitet.

32 Kramer Ronald C., Michalowski Raymond J. (2005), „*War, Aggression and State Crime. A Criminological Analysis of the Invasion and Occupation of Iraq*”, *British Journal of Criminology* 45, 446-447.

33 Shaw Malcolm N. (2003), *International Law*, 5. izd, Cambridge University Press, Cambridge, 720; Shaw Malcolm N. (2021), *International Law*, 9. izd, Cambridge University Press, Cambridge, 702.

nakon detaljnije analize, mogu svesti na dva sasvim različita koncepta ili prirode pravne odgovornosti: krivični (eng. *criminal*) i nekrivični (građanski) (eng. *civil*).

Neki pisci supravili distinkciju između odgovornosti države za povredu ugovornih obaveza i njezine odgovornosti za međunarodne delikte, tj. za povredu pravila međunarodnoga prava koja ne predstavljaju čisto ugovorne obaveze države.³⁴ Međutim, u izvještaju o predmetu *Spanish Zone of Morocco Claims*³⁵, sudija Huber je bio na viđenju da je odgovornost nužna posljedica prava, te da sva prava međunarodnoga karaktera uključuju međunarodnu odgovornost.³⁶ Uzimajući u obzir sudske stavove u predmetima dva međunarodna suda, Stalnoga suda međunarodne pravde (PCIJ) u predmetu *Factory at Chorzów*³⁷ i ICJ u predmetu *Corfu Channel*³⁸, da je načelo općega običajnoga međunarodnoga prava da sva-ka povreda međunarodne obaveze ima za posljedicu stvaranje nove međunarodne obaveze – *reparaciju* (zadovoljenje) drugoj državi³⁹ – što znači da stvaranje vještačke i teoretske dihotomije u smislu odgovornosti subjekata za kršenje ugovornih obaveza i odgovornosti za činjenje delikta ne bi imalo veliki praktični značaj. Drugi razlog je što se danas većina međunarodnih obaveza za subjekte međunarodnoga prava nalazi upravo u međunarodnim ugovorima.

Međutim, dilema je sasvim drukčije naravi i važnosti kada su u pitanju međunarodni zločini u pogledu odgovornosti država i međunarodnih organizacija. Naime, ILC i njezin tadašnji Posebni izvjestitelj R. Ago, „tokom rada na kodifikaciji pravila o međunarodnopravnoj odgovornosti država, susreli su se s problemom da li predmet međunarodne obaveze države može biti relevantan za određivanje težine njezinoga kršenja, odnosno da li je predmet međunarodne obaveze relevantan za režim odgovornosti

34 V. npr. Starke Joseph Gabriel (1967), *Introduction to International Law*, 6. izd, Butterworths, London, 262.

35 (*Great Britain v. Spain*) (1924) 2 R.L.A.A. 615.

36 Brownlie Ian (1998), *Principles of Public International Law*, 5. izd, Oxford University Press, New York, 437. Kurziv autora.

37 *Factory at Chorzów (Germany v. Poland)*, 1927 P.C.I.J. (ser. A), br. 9 (26. juli), par. 55. Također u: *Factory at Chorzów (Germany v. Poland)*, 1928 P.C.I.J. (ser. A), br. 17 (13. septembar), par. 73.

38 *Corfu Channel case, Judgment of April 9th, 1949: I.C.J. Reports 1949*, p. 4.

39 Ovo običajno pravno pravilo je kodificirano Pravilima o odgovornosti država iz 2001. i Pravilima o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011. Usp. Guzman Andrew T. (2008), *How International Law Works. A Rational Choice Theory*, Oxford University Press, New York, 55.

proistekle iz njezinoga kršenja.⁴⁰ On je predložio da se u prvome dijelu Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela odrede povrede obaveza koje treba izdvojiti i posebno kodificirati u odnosu na ostala protupravna djela, a da se u drugome dijelu formuliraju pravila o specijalnome režimu odgovornosti primjenjivome na takve povrede, iz razloga što režim odgovornosti države ne treba biti isti za sve povrede međunarodnoga prava, odnosno da povrede jednoga dijela ili grupe međunarodnih obaveza ne bi trebalo kvalificirati kao međunarodni zločin, ako povredu ne karakterizira određeni stepen težine.⁴¹ Po njegovu mišljenju, razlikovanje međunarodnih zločina i ostalih protupravnih djela države je izvodljivo, „jer se može zasnovati na razlici peremptornih normi međunarodnoga prava i normi čija je derogacija moguća posebnim sporazumom“⁴² i koja je pravno utemeljena Bečkom konvencijom o pravu međunarodnih ugovora iz 1969⁴³. R. Ago je tako još 1939. predložio razlikovanje međunarodnih zločina od međunarodnih delikata.⁴⁴

No, kao posljedica postojeće hijerarhije međunarodnopravnih pravila ILC je trebala otići dalje. Trebala je načiniti jasnu razliku između različitih vrsta povrede međunarodnih obaveza.⁴⁵ Ova distinkcija je vjerovatno bila neophodna radi utvrđivanja pravnih posljedica po državu u smislu obaveze reparacije (mjere pravne prirode) ili sankcija, što su izvorno mjere političke naravi.⁴⁶ Već u ovome periodu bilo je zastupljeno mišljenje da međunarodni zločini vrijeđaju ne samo izravno pogođenu državu, već cijelu međunarodnu zajednicu. Zapravo, suština je bila da su neke međunarodne obaveze za međunarodnu zajednicu „važnije od drugih“⁴⁷ i da, samim time, povreda takvih obaveza konstituira protupravno djelo veće ozbiljnosti. R. D. Kearney, član ILC iz Sjedinjenih Američkih Država,

40 Vučinić Zoran (1999), *Krivična odgovornost države u međunarodnom pravu*, Službeni list SRJ, Beograd, 16.

41 *Ibid.*

42 *Ibid.*

43 United Nations, *Treaty Series*, vol. 1155, p. 331.

44 Pellet Alain (1999), „*Can a State Commit a Crime? Definitely, Yes!*“ *European Journal of International Law*, vol. 10, izd. 2, 425.

45 *Draft Articles Submitted by the Special Rapporteur, Yearbook of the ILC*, 1976, vol. I, 11. Kurziv autora.

46 Ove potonje trebale bi se vezati za povredu obaveze u pogledu održavanja međunarodnoga mira i sigurnosti ili u pogledu upotrebe oružane sile koja je protivna Povelji UN.

47 *Draft Articles Submitted by the Special Rapporteur, Yearbook of the ILC*, 1976, vol. I, 12.

konstatirao je da takvu međunarodnu obavezu sadržava UN Konvencija o sprječavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948.⁴⁸

Izloženo pokazuje da se polako stvarala povezanost međunarodnoga zločina s *jus cogens* normama. U tom svjetlu će ILC 1976. priznati da postoji rastuća tendencija razlikovanja dvije različite kategorije međunarodnih protupravnih djela neke države: ograničena kategorija koja se sastoji od teških povreda (međunarodni zločini⁴⁹) i „mnogo šira kategorija koja pokriva cijeli spektar manje ozbiljnih povreda.“⁵⁰ S prethodnim u vezi, možemo pratiti razvoj misli unutar ILC i donijeti zaključak da postoje tri vrlo specifična perioda razvoja.

Prvi period je trajao do 1976, kada je u pravilima općega međunarodnoga prava o odgovornosti država bilo generalno prihvaćeno da postoji jedinstveni režim pravne odgovornosti koji se primjenjuje na međunarodna protupravna djela država, bez obzira na sadržinu obaveza koje su povrijeđene takvim djelima. Godine 1976. (drugi period razvoja) uvodi se novi čl. 19. u kojemu ILC konsenzusom prihvata dihotomiju, u smislu da je učinjeno izdvajanje međunarodnih zločina od ostalih međunarodnih protupravnih djela država. Godine 2001. (početak trećega perioda razvoja) ILC usvaja konačni tekst trenutno važećih Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela⁵¹, u kojemu je zadržana distinkcija između povreda „obične“ međunarodne obaveze i teških povreda *peremptornih* normi (ranije pokrivena izrazom *međunarodni zločini*).

Potvrdu podjele međunarodnih obaveza, slično podjeli normi u međunarodnome pravu ugovora na tzv. obične pravne norme (*jus dispositivum*) i kogentno pravo (*jus cogens*), nalazimo i u radovima nekih pravnih teoretičara. Krajem Prvoga svjetskoga rata, američki pisci E. Root i A. J. Peaslee čvrsto su držali da „međunarodno pravo mora evoluirati slično unutarnjemu pravu i doći do distinkcije između dvije vrste protupravnih djela: onih koja povređuju samo izravno pogođenu državu i ona koja, nasuprot, pogađaju cijelu zajednicu država.“⁵² Tu su bili i pisci koji su

48 *Ibid.*, 13. United Nations, *Treaty Series*, vol. 78, p. 277.

49 Cf. Seršić Maja (1999), „Međunarodni zločini država: posebna kategorija protupravnih čina?“, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, vol. 49, br. 6, 731-750.

50 *Report of the ILC on the work of its twenty-eighth session 3 May-23 July 1976*, UN Doc. A/31/10, *Yearbook of the ILC*, 1976, vol. II, Dio drugi, 97.

51 *Yearbook of the International Law Commission, 2001*, vol. II (PartTwo). Pravila su korigirana dokumentom A/56/49(Vol. I)/Corr. 4.

52 *Report of the ILC on the work of its twenty-eighth session 3 May-23 July 1976*, UN Doc. A/31/10, *Yearbook of the ILC*, 1976, vol. II, Dio drugi, 113.

zagovarali pravni režim krivične odgovornosti države u međunarodnome pravu, čija su promišljanja nailazila na odobravanje uglavnom u periodu između dva svjetska rata. Ovu potonju grupu čine V. V. Pella, Q. Saldana, H. D. de Vabres i drugi, „koji su urgirali usvajanje kodeksa koji bi izlistao najozbiljnije povrede međunarodnoga prava i koji bi specificirao kazne svojstvene njima, koje idu od kaznenih šteta (eng. *punitive damages*) do okupacije područja i, kao posljednja mjera, gubitak neovisnosti.“⁵³ Svi navedeni autori su zastupali tezu da se implementacija ovakvih (krivičnih) načela može ostvariti „ustanovljavanjem međunarodnoga krivičnoga suda“⁵⁴ koji bi bio odgovoran za primjenu navedenih kazni prema državama. Dakle, u periodu razvoja međunarodnopravne misli o odgovornosti država od 1850. do 1939. pokazalo se da su pisci u velikoj mjeri smatrali da se razvoj prava o odgovornosti država treba tražiti izvan okvira građanskoga prava i njegovoga pogleda na odgovornost država.⁵⁵ U ovome periodu ideja o postojanju dvije vrste međunarodnih protupravnih djela i, konsekventno, dvije vrste ili pravne prirode odgovornosti polako dobija svoj oblik.⁵⁶

Tokom perioda nakon završetka Drugoga svjetskoga rata, H. Lauterpacht u Ujedinjenom Kraljevstvu i D. B. Levin u Sovjetskome Savezu postavljaju identično pitanje: „da li međunarodno pravo treba načiniti razliku između dvije različite kategorije međunarodnih protupravnih djela neke države prema težini djela u pitanju?“⁵⁷ H. Lauterpacht drži da se „međunarodna delinkvencija kreće od običnih povreda ugovornih obaveza, koje uključuju uglavnom novčane kompenzacije, do kršenja međunarodnoga prava koji dovodi do krivičnoga djela.“⁵⁸ Ovaj poznati britanski međunarodnopravni mislilac iznosi tvrdnju da se i sankcije u ovom pogledu trebaju razlikovati – od reparacije za povredu obične obaveze, do prisilnih mjera, kao što su rat ili represalije prema tradicionalnome međunarodnome pravu, ili međunarodne sankcije, predviđenima u čl. 16. Pakta Lige naroda ili u Glavi VII Povelje UN, za drugu vrstu protupravnih djela neke države. I D. B. Levin, slično učenju H. Lauterpachta, „poentira potrebu razlikovanja jednostavnih povreda

53 *Ibid.* Kurziv autora.

54 *Ibid.*

55 *Ibid.*

56 *Ibid.*

57 *Ibid.*

58 *Ibid.*

međunarodnoga prava i međunarodnih „zločina“, koji podrivaju osnovne temelje i esencijalna načela pravnoga poretka međunarodnoga društva.“⁵⁹

Potaknut gore iznijetim mišljenjima i tvrdnjama u cilju formiranja dihotomije međunarodnih obaveza, njihovih povreda i, s ovim u vezi, režima pravne odgovornosti država, tadašnji Posebni izvjestitelj ILC R. Ago pod pojmom međunarodnoga zločina „podrazumijeva najteže međunarodnopravno djelo koje može da učini država, uz ogradu da taj pojam treba razlikovati od pojmova zločina protiv međunarodnoga prava, ratnih zločina, zločina protiv mira i zločina protiv humanosti, kojima se, po njegovu mišljenju, označavaju zločini koje vrše pojedinci.“⁶⁰ Polazeći od ovoga shvatanja, R. Ago ILC predlaže na usvajanje tekst, kao čl. 18. Nacrta Pravila, pod nazivom „sadržaj prekršene međunarodne obaveze“⁶¹.

R. Ago je vjerovatno bio inspiriran definicijom agresije usvojenoj u Dodatku Rezolucije Generalne skupštine UN 3314 (XXIX) iz 1974. kada je u st. 2. prethodne odredbe skoro na istovjetan način odredio objekt zaštite odnosnoga međunarodnoga zločina. Primjetno je da je u ovome prijedlogu zločin agresije izdvojen od svih ostalih međunarodnih zločina, koji se određuju u st. 3. Nadalje, R. Ago izdvaja zločin agresije iznad svih ostalih međunarodnih zločina time što za ovaj međunarodni zločin zahtijeva niži stepen (kvalitet, intenzitet) počinjenja, s obzirom da se u predlošku zahtijeva obična povreda međunarodne obaveze, dok se za ostale međunarodne zločine traži teška povreda. R. Ago definira međunarodni delikt, također, korištenjem tzv. negativnoga pristupa. Nadalje,

59 *Ibid*, 113-114.

60 Vučić Zoran (1999), op. cit, 17. Ovu tvrdnju R. Ago razumijemo na način da je, po njemu, država mogla isključivo učiniti međunarodni zločin agresije, dok se za zločin genocida, zločine protiv čovječnosti i ratne zločine država ne bi mogla pojaviti kao izravni učinitelj (kurziv autora). Međutim, ovakvo je shvatanje danas napušteno. Država se može pojaviti u ulozi izravnog učinitelja navedenih međunarodnih zločina. V. *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43.

61 Ago Roberto, *Fifth Report on State Responsibility, Yearbook of the ILC, 1976*, vol. II, Dio prvi, 54. „1) Kršenje od države postojeće međunarodne obaveze koja je obavezuje predstavlja međunarodno protupravno djelo, bez obzira na sadržinu prekršene obaveze; 2) kršenje od države međunarodne obaveze, ustanovljene radi očuvanja međunarodnoga mira i sigurnosti, i, naročito, kršenje od države zabrane pribjegavanja prijetnji ili upotrebi sile protiv teritorijalnoga integriteta ili političke neovisnosti druge države jeste „međunarodni zločin“; [...] 4) kršenje od države bilo koje druge međunarodne obaveze je „međunarodni delikt“.“

čini se da, na temelju teksta, ne možemo primjetiti da R. Ago *izravno izvršenje* zločina predviđa samo za zločin agresije, dok je za ostale zločine odgovornost država neizravnoga oblika. I u konačnici, tadašnji Posebni izvjestitelj u predlošku uopće ne upotrebljava pojedinačne nazive međunarodnih zločina. Ovaj prijedlog naišao je na dijametralno suprotne reakcije od članova ILC, koje su se kretale od toga da ponuđeni prijedlog ima historijski značaj do ozbiljnih zamjerki na suštinu teksta.

Interesantno je gledište da ILC nije državni zakonodavac koji bi vrlo lako mogao odrediti definiciju međunarodnoga zločina države i nametnuti ju krajnjim adresatima.⁶² Kod država uvijek postoji sprega najrazličitijih interesa u svim sferama međunarodnih općenja, tako da je nerealno i iracionalno očekivati da će države s lakoćom prihvatiti pravna rješenja koja bi nekada mogla biti primjenjena upravo na njih. Da bi se ovakvo ponašanje država izbjeglo, neki su smatrali da je potrebno što preciznije i jasnije odrediti biće međunarodnoga zločina.⁶³ Predstavnici nekih država bili su mišljenja da bi bilo svrsishodnije pristupiti formuliranju opće definicije međunarodnoga zločina države, dok je tadašnji jugoslavenski predstavnik u ILC M. Šahović ukazivao na potrebu formulacije posebnoga stava u kome bi se naglasila važnost kogentnih normi međunarodnoga prava i tako naznačila razlika između međunarodnoga delikta i međunarodnoga zločina.⁶⁴

U pogledu toga koja bi to sve djela spadala u međunarodni zločin, E. Ustor je držao da bi se vjerovatno sve države složile da oružana agresija i genocid, *apartheid*, sistematska rasna diskriminacija i kolonizacija budu tretirani kao međunarodni zločini države.⁶⁵ A. S. Bilge, zalažući se za katalogizaciju međunarodnih zločina, zastupao je tezu da u međunarodnome pravu već postoji distinkcija međunarodnih protupravnih djela, posebno kada je riječ o djelima agresije, ali u pogledu distinkcije dva različita režima pravne odgovornosti, građanske i krivične, u teoriji takvo što ne bi bilo teško, dok bi pravi izazov bila praktična primjena različitih pravnih režima odgovornosti, posebno imajući u vidu različite sankcije koje bi bile određene za pojedinačne režime.⁶⁶ A. M. Moreno iz El Salvadora je razlikovao povredu peremptornih normi međunarodnoga prava i povredu običnih pravila međunarodnoga prava koja su se mogla

62 *Yearbook of the ILC*, 1976, vol. I, 84.

63 *Ibid.*

64 Vučinić Zoran (1999), *op. cit.*, 17.

65 *Yearbook of the ILC*, 1976, vol. I, 84.

66 *Ibid.*, 87.

derogirati ugovorima između država.⁶⁷ Povredu peremptornih normi prepoznao je u agresiji, za koju je držao da je međunarodni zločin *par excellence*⁶⁸. Po njemu, povrede peremptornih normi odnosile su se i na prijetnju i upotrebu sile, kolonijalizam, rasnu diskriminaciju i opresiju manjina.

Napose radi ispravnoga razumijevanja pojma međunarodnoga zločina države i davanja preciznoga odgovora na pitanje je li međunarodni zločin u potpunosti korespondira s kršenjemperemptornih normi međunarodnoga prava, odnosno u kojoj mjeri dolazi do sadržajnoga preklapanja, ističemo da su E. Ustor i N. A. Ushakov nijekali da obaveze, čija povreda predstavlja međunarodni zločin, odgovaraju obavezama koje su pokrivene pojmom *juscogensis* određenja prema čl. 53. Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora. Ovu tezu je zastupao i A. S. Bilge, koji je držao „da bi bilo opasno dati utisak da sve obaveze *erga omnes* mogu biti uključene u listu obaveza čija povreda konstituira međunarodni zločin.“⁶⁹ Član ILC iz Sjedinjenih Američkih Država R. D. Kearney je, također, bio protiv da se kod odgovornosti države za zločin primjeni načelo *erga omnes*, „smatrajući da bi to bilo suprotno duhu Povelje UN, jer bi dozvoljavalo svakoj državi da reagira na zločin druge države, što bi bilo veoma opasno po međunarodni mir i sigurnost.“⁷⁰ Otuda R. D. Kearney izjavljuje da je, historijski gledano, definicija zločinaprethodila sankcijama, koje su prethodile utvrđivanju procedure za primjenu sankcija. Na međunarodnoj razini postoji primjetna tendencija razlikovanja međunarodnih zločina i međunarodnih delikata, te je potrebno ustanoviti strožije pravne režime odgovornosti za međunarodne zločine, i konačno, kreirati sistem primjene sankcija.⁷¹

3. Održivost dihotomije: međunarodni delikt i međunarodni zločin

Do 1976. praktički su se svi članovi ILC složili s osnovnom idejom podjele međunarodnih protupravnih djela u dvije kategorije, odnosno s

67 *Yearbook of the ILC*, 1976, vol. I, 70.

68 *Ibid.* I Povelja UN je strogo osudila određena kršenja međunarodnoga prava, naročito oružanu agresiju. Tako, čl. 2. st. 4. te čl. 39. Povelje UN.

69 *Ibid.*, 90.

70 Prema: Vučinić Zoran (1999), *op. cit.*, 18.

71 *Yearbook of the ILC*, 1976, vol. I, 91.

postojanjem kvalifikacije međunarodnoga zločina države.⁷² Međutim, ono o čemu su se ponajviše sporili, a što se vidi u radu ILC, jeste *izvor* međunarodnoga zločina. Da li on kao takav leži u sadržini međunarodne obaveze, intenzitetu i načinu povrede međunarodne obaveze, ili u samoj prirodi međunarodne obaveze. Kod članova ILC s ovim u vezi nije postojalaopća suglasnost. Nadalje uočavamo da se međunarodni zločin vezuje za državu i da se, u tom smislu, raspravlja o izrazu „*međunarodni zločin države*“. Ovo i jeste razumljivo, budući se ILC bavila kodifikacijom pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela, a ne odgovornošću međunarodnih organizacija. Međutim, da li bi izraz „*međunarodni zločin međunarodne organizacije*“ uopće bio održiv? Ovo stoga što međunarodna organizacija, iako ima puni međunarodnopravni subjektivitet, ipak u međunarodnome pravu predstavlja subjekt po mnogo čemu drukčiji ili različit od države, tako da se pitanje međunarodnoga zločina u kontekstu odgovornosti međunarodne organizacije ne postavlja tako često. Međutim, ovdje se valja biti pažljivo. Navedeno nikako ne smije značiti da temeljem Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011, kao sekundarnih pravila u pravu o odgovornosti, ovaj međunarodnopravni subjekt ne može izravno počiniti međunarodno protupravno djelo, pa i, iz teoretskoga rakursa, neki od međunarodnih zločina *stricto sensu*. Ipak, ova tvrdnja je donijeta na osnovu razmatranja sekundarnih, aline i primarnih pravila u pravu o odgovornosti.

Da se u međunarodnome pravu i međunarodnopravnim odnosima više bavilo pitanjem međunarodnoga zločina države, u prilog tome ide i činjenica što se na međunarodnoj razini, poglavito unutar ILC, već raspravljalo o međunarodnim zločinima u kojima se državna vlast pojavljuje kao njihov počinitelj i koji pripadaju grupi međunarodnih zločina države.⁷³ Iz predloženih odredaba Nacrta Kodeksa iz 1954, odnosno

72 Usp. Mohr Manfred (1987), *The ILC's Distinction between "International Crimes" and "International Delicts" and Its Implications*, u: Spinedi Marina, Simma Bruno (ur.), *United Nations Codification of State Responsibility*, Oceana Publications, New York.

73 Kao ilustrativni primjer može poslužiti Nacrt Kodeksa krivičnih djela protiv mira i sigurnosti čovječanstva iz 1954, koji u čl. 2. predviđakoja to djela predstavljaju zločine pomeđunarodnome pravu, ali za koje će se kazniti isključivo odgovorni pojedinci. Čl. 2. Nacrta Kodeksa krivičnih djela protiv mira i sigurnosti čovječanstva iz 1954. dost. na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_3_1954.pdf (prist. 17. mart 2024). Tekst Nacrta Kodeksa usvojila ILC na šestome zasjedanju 1954. (*Year book of the ILC*, 1954, vol. II). Nacrt Kodeksa također je predat Generalnoj skupštini UN kao dio Izvještaja Komisije o radu s tog zasjedanja. Međutim,

iz njegova konačnog teksta 1996. proizilazi da se kao „zločini države“ (eng. *crime(s) of state*) smatraju zapravo svi zločini iz grupe međunarodnih zločina *stricto sensu*. ILC u svome predlošku polazi od zločina agresije, tj. njegovih različitih oblika, za koji među pravnim piscima nema sporenja da se radi o istinskome zločinu države. Slijedi doslovno preuzimanje definicije zločina genocida iz UN Konvencije o genocidu iz 1948. sa svim normativno priznatim radnjama izvršenja ovoga međunarodnog zločina. Obuhvaćeni su i zločini protiv čovječnosti, ali ne svi njegovi oblici, nego isključivo oni koji dovode do najtežih i najozbiljnijih posljedica. Ratni zločini, odnosno kršenje zakona i običaja rata su također obuhvaćeni ovim Nacrtom Kodeksa, no činjenica da se oni u ovome instrumentu ne vezuju *explicite* za državu, tj. državnu vlast, ne znači da, po nama, ova grupa međunarodnih zločina ne može potpadati u *zločine države*. Na kraju se ustvrđuje da se ne kažnjava samo izravno počinjenje već i zavjera radi počinjenja, saučesništvo i pokušaj. Usporedbe radi, valjalo bi imati na umu da se u međunarodne zločine prema Nacrtu Kodeksa iz 1996. ubrajaju zločin agresije⁷⁴, zločin genocida⁷⁵, zločini protiv čovječnosti⁷⁶, zločini protiv UN i pripadajućega osoblja⁷⁷ i ratni zločini⁷⁸.

Iako čl. 19. Nacrta Pravila odražava razliku između međunarodnih zločina i međunarodnih delikata, u svome tekstu ipak ne sadrži nesiguran izraz „zločin države“.⁷⁹ Ono što nedostaje čl. 19. Nacrta Pravila je

Generalna skupština u Rezoluciji 897 (IX) iz 1954. odgodila je daljnje razmatranje Nacrta Kodeksa iz razloga što je ovaj dokument stvorio nesuglasice između država članica u vezi s definicijom agresije. Stoga je Generalna skupština odlučila „zalediti“ ovo pitanje dok Posebni odbor za rad na definiciji agresije ne podnese svoj izvještaj. Međutim, nakon izvjesnoga vremena ILC nastavlja raditi na ovome projektu, tako da se konačni tekst Nacrta Kodeksa usvaja 1996, koji je objavljen u *Yearbook of the International Law Commission, 1996, vol. II (PartTwo)*. Nacrt Kodeksa dost. na: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/draft_articles/7_4_1996.pdf (prist. 17. mart 2024). Naposljetku valja ustvrditi da tekst Nacrta Kodeksa danas nema nikakav golemi praktični značaj. Uglavnom se koristi radi činjenja usporedbi u međunarodnopravnoj teoriji, odnosno radi povijesnoga prikaza razvoja ove problematike.

74 Čl. 16. Nacrta Kodeksa iz 1996.

75 Čl. 17. Nacrta Kodeksa.

76 Čl. 18. Nacrta Kodeksa.

77 Čl. 19. Nacrta Kodeksa.

78 Čl. 20. Nacrta Kodeksa.

79 Poblize v. Dupuy Pierre-Marie (2002), „A General Stocktaking of the Connections between the Multilateral Dimension of Obligations and Codifica

uvjetno rečeno *distinkcija pravnih režima odgovornosti* države za jednu, odnosno za drugu grupu međunarodnih protupravnih djela. Nedostaje izrada i razrada koncepta odgovornosti države za međunarodni zločin u smislu međunarodnih sankcija (posljedica) i procedure/postupka u implementaciji ovih odredaba.

Zanimljivo je gledište da se goreiznijeta djela agresije izvršavaju od strane pojedinca, ali u strogoj korelaciji s državom, pa se stoga nazivaju *zločinom države*⁸⁰, tj. na temelju učenja o pravu o odgovornosti, naročito slijedom pravila o atribuciji, nema sumnje tvrdnji kako neka država može biti izravni počinitelj zločina agresije.⁸¹ No, zasigurno je da se zločin agresije nalazi na granici: između Nacrta Kodeksa krivičnih djela (zločina) protiv mira i sigurnosti čovječanstva i Nacrta Pravila o odgovornosti država.⁸²

Prijedlog čl. 18. R. Aga usvojen je naposljetku s izmijenjenim sadržajem i to kao čl. 19. Nacrta Pravila pod nazivom „*međunarodni zločini i međunarodni delikti*“ i prvi puta se pojavio u Nacrtu Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela 1976. koji je zadržan do 2001, i u kojem je postojala podjela na međunarodne zločine i međunarodne delikte, a što je ranije u tekstu u nekoliko navrata već pomenuto.⁸³ Nas poglavito interesira čl. 19. st. 3. u kojem stoji da:

„[...] međunarodni zločin može nastati, *inter alia*, iz: a) teške povrede međunarodne obaveze koja je od suštinske važnosti za održavanje međunarodnoga mira i sigurnosti, kao što je ona o zabrani agresije; b) teške povrede međunarodne obaveze koja je od suštinske važnosti za osiguranje prava na samoodređenje naroda, kao što je ona o zabrani prisilnog ustanovljavanja ili održavanja kolonijalne dominacije; c) teške povrede širokih razmjera međunarodne obaveze koja je od suštinske važnosti za očuvanje ljudskoga bića, kao što je ona o zabrani ropstva, genocida i apartheida; d) teška povreda međunarodne obaveze koja je od suštinske važnosti za osiguranje i očuvanje

tion of the Law of Responsibility“, *European Journal of International Law*, vol. 13, izd. 5, 1053-1081.

80 Usp. Kramer Ronald C., Michalowski Raymond J. (2005), *op. cit.*, 446-469.

81 *Yearbook of the ILC*, 1996, vol. I, 63. Usp. Omerović Enis (2022), „*Agresija u međunarodnom pravu: zločin države i krivična odgovornost pojedinca*“, Društvene i humanističke studije, *Journal of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Tuzla*, vol. 7, br. 2 (19), 417-463.

82 *Yearbook of the ILC*, 1996, vol. I, 61.

83 Za raspravu glede čl. 19. Nacrta Pravila, v. Marek Krystyna (1978-79) „*Criminalizing State Responsibility*“, *Revue Belge de Droit International* 14, 471-478.

životne sredine, kao što je ona o zabrani masovnoga zagađenja atmosfere ili mora.“⁸⁴

Iz prethodnoga slijedi da je ILC u periodu do 2001. dijelila međunarodna protupravna djela država na međunarodne delikte (građanske prijestupe) i međunarodne zločine. Tako u čl. 19. st. 4. Nacrta Pravila međunarodni delikti određuju se negativno – „svako međunarodno protupravno djelo koje nije međunarodni zločin [...] konstituira međunarodni delikt.“⁸⁵ No, iako je izvršena odnosna podjela, između međunarodnih delikata i međunarodnih zločina postoje određene sličnosti. I jedni i drugi imaju obilježje nezakonitosti (protupravnosti), pa u tom pogledu, oba pojma spadaju u *genus* nezakonitih (ili protupravnih) djela, djela koja su u sukobu s relevantnim pravilima međunarodnoga prava.⁸⁶ Međunarodni delikti i međunarodni zločini razlikuju se u nekim drugim pogledima i „sačinjavaju dvije odvojene *species* djela u okviru spomenutog *genus*.“⁸⁷ Generalno uzevši, međunarodni delikt predstavlja štetu subjektivnome pravu neke države i/ili međunarodne organizacije, dok međunarodni zločin uzrokuje štetu objektivnome međunarodnopravnome poretku, tj. međunarodnopravnoj zajednici. Razlika u njihovome pravnome karakteru ponajprije dovodi do razlika u pravnim posljedicama međunarodnih delikata i međunarodnih zločina.

Prema čl. 19. st. 3. Nacrta Pravila, primjeri međunarodnih zločina ovom odredbom nisu bili iscrpni, odnosno, ukoliko su neka djela zadovoljavala uvjete iz čl. 19. st. 2. (definicija međunarodnoga zločina), tada su i ta djela potpadala pod određenje međunarodnoga zločina u svrhe odgovornosti država, budući da se cijeli član 19. odnosio isključivo na određenje međunarodnih zločina u kontekstu odgovornosti država, a nikako *pojedinačno*. Tako je, naprimjer, oružana invazija velikih razmjera neke države na drugu konstituirala međunarodni zločin agresije, dok su pogranični sporovi involvirali samo običnu odgovornost država.⁸⁸

84 Nacrti Pravila iz 1976, 1980, 1996. (Brownlie Ian (1995), *Basic Documents in International Law*, 4. izd, Oxford University Press, New York, 431-432).

85 *Ibid.* (*Ibid.*, 432).

86 *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43, Separate Opinion of Judge ad hoc Kreća, par. 137.

87 *Ibid.*

88 Dixon Martin (1996), *op. cit.*, 222.

Pisac J. Crawford kritizira dihotomiju iz čl. 19. na način da ako bi stvorili poseban pravni režim odgovornosti za međunarodne zločine, onda bi taj režim postojao paralelno s kolektivnim sistemom sigurnosti, koji je utemeljen odredbama Povelje UN. Poseban sistem reagiranja Vijeća sigurnosti UN na, npr. međunarodni zločin agresije, odvija se shodno Glavi VII Povelje UN. Prema tome, ova dva sistema bila bi postavljena paralelno, pa bi postojala velika opasnost od marginalizacije i irelevantnosti pravnoga režima, koji je postavljen u pravu o odgovornosti.⁸⁹ Ova dva sistema ne bi se nadopunjavala, već bi se preklapala, što bi vodilo novoj fragmentaciji međunarodnoga prava, čiji je krajnji ishod njegova potpuna neprovodivost, tj. izrazito loše izvršenje normi ovoga sistema pravila. I A. Pellet drži da primjeri zločina u čl. 19. st. 3. Nacrta Pravila predstavlja loš metod kodifikacije u jednom kodifikacijskome instrumentu, jer su pravila u međunarodnome pravu podložna konstantnoj evoluciji, i, povrh svega, dati primjeri su snažno diskutabilni ili su, u najmanju ruku, preširoki i neprecizni.⁹⁰

4. Akt države kao međunarodni zločin ili kao ozbiljna povreda obaveze koja proizilazi iz peremptornih normi općeg međunarodnog prava

Da bi se akt države mogao okvalificirati kao međunarodni zločin potrebno je da se ispuni nekoliko uvjeta. Prije svega, 1) obaveza mora biti važna „za zaštitu osnovnih interesa međunarodne zajednice“⁹¹; 2) povreda takve obaveze mora biti ozbiljna, o čemu se sudi na osnovu posljedica povrede; i 3) međunarodna zajednica država i međunarodnih organizacija mora osuditi takvu povredu i okvalificirati je kao međunarodni zločin. Ovi kriteriji bili su vrlo nejasno postavljeni i samo izražavaju nedovoljnu razvijenost sekundarnih pravila o odgovornosti država, a kao posljedično tome, i međunarodnih organizacija. Prema sekundarnim pravilima, *ozbiljnost* povrede međunarodne obaveze cijeni se na temelju vrste, načina, intenziteta (jakosti) i vremenskoga trajanja povrede obaveze, dok se prema primarnim pravilima o odgovornosti (npr. prema Konvenciji o genocidu) cijeni je li država počinila radnju iz bića nekog međunarodnoga zločina.

89 Nav. prema: Abi-Saab Georges (1999) „*The Uses of Article 19*“, *European Journal of International Law*, vol. 10, izd. 2, 347.

90 Pellet Alain (1999), *op. cit.*, 430.

91 Etinski Rodoljub (2010), *Međunarodno javno pravo*, Službeni glasnik i Pravni fakultet Univerziteta u Novom Sadu, Beograd, 268.

Čini se da uočavamo nedovoljnu povezanost ili izrazito lošu pravnu vezu između primarnih i sekundarnih pravila o odgovornosti država i međunarodnih organizacija, odnosno neminovnu prisutnost rastegljivosti i subjektivnosti u određenju ozbiljnosti povrede.

Motiv ili razlog zbog čega je ILC u svojim Nacrtima Pravila uključila izraz međunarodni zločin i njegovo pravno razlikovanje od ostalih povreda međunarodnih obaveza možemo tražiti u: 1) konceptu *erga omnes*; 2) međunarodnim obavezama koje proističu iz *jus cogens*; 3) predmetu ICJ *Barcelona Traction* u kojemu je Sud identificirao koncept *erga omnes*⁹²; 4)

92 Svi međunarodni zločini, čije se regulacijske pravne norme, po svojoj naravi i učinku, penju na razinu *jus cogensa* konstituiraju, po stajalištu M. C. Bassiounija, *obligatio erga omnes* koje ne podliježu derogaciji. „Pravne obaveze koje proistječu iz višega statusa takvih zločina uključuju obavezu procesuiranja ili izručenja, neprimjenjivost zastare za takve zločine, neprimjenjivost bilo kakvih imuniteta do i uključujući glavara države, neprimjenjivost odbrane „poslušnost vrhovnim naredbama“ [...] univerzalna primjena ovih obaveza bilo u vrijeme mira bilo u ratno doba, njihova nederogabilnost u „stanjima nužde“, i univerzalna jurisdikcija nad učiniteljima takvih zločina.“ (Bassiouni Mahmoud Cherif (1996), „*International Crimes: Jus Cogens and Obligatio Erga Omnes*“, Law and Contemporary Problems, vol. 59, br. 4,63). Nedugo nakon usvajanja Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora u međunarodnome pravu koncept obaveza *erga omnes* (*per se*) (onih koje djeluju prema svima) dobija sve više na potvrdu i svome značaju. Izraz „obaveze *erga omnes*“ stariji je od izreka ICJ. Njegova geneza u suvremenome međunarodnome pravu datira još iz 1945, usvajanjem Povelje Ujedinjenih nacija. Budući da su unutar sistema UN usvojene mnoge konvencije u domenu međunarodnih ljudskih prava i humanitarnoga prava, racionalno je tvrditi da je došlo do „konvencijske kreacije“ obaveza *erga omnes*. S druge strane, u literaturi se navodi da je M. Lachs koristio termin *erga omnes* tokom rasprave o nacrtu prijašnjega čl. 62. Bečke konvencije o pravu ugovora, koji se odnosio na ugovore koji predviđaju obaveze ili prava trećih država. Tako, Zemanek Karl (2000), „*New Trends in the Enforcement of erga omnes Obligations*“, Max Planck UNYB4, 2-6; Ragazzi Maurizio (2002), *The Concept of International Obligations Erga Omnes*, Oxford University Press, Oxford, 8; Jørgensen Nina H. B. (2000), *The Responsibility of States for International Crimes*, Oxford University Press, New York, 93 etseq; Usp. Crawford James, Special Rapporteur, *First Report on State Responsibility*, 1998, A/CN.4/490/Add.2, par. 69-71. U pozitivno međunarodno pravo „interes zajednice“ je ušao kroz određene norme i pravne režime, poput obaveza *erga omnes* i normi *jus cogens*, kojima se i ostvaruje njegova zaštita. (Villalpando Santiago (2010), „*The Legal Dimension of the International Community: How Community Interests are Protected in International Law*“, European Journal of International Law, vol. 21, izd. 2, 394, 399). Jednako tako, o međunarodnim obavezama *erga omnes per se* i *erga omnes partes*, v. Omerović Enis (2020), „*Obaveze erga omnes (per se) i erga omnes partes*“,

doktrinalnim učenjima o individualnoj krivičnoj odgovornosti i krivičnoj odgovornosti država u međunarodnom pravu; i 5) „zabrani prijetnje ili upotrebe sile iz Povelje UN.“⁹³ Ako pođemo od toga da su obaveze *erga omnes* one obaveze koje svaka država, ali i međunarodna organizacija, duguje međunarodnoj zajednici kao cjelini, u tu svrhu ćemo ponoviti ranije navedenu determinaciju Suda, u kojem je iznijeto da „obaveze [*erga omnes*] deriviraju, naprimjer, [...] iz zabrane djela agresije i genocida, kao i iz načela i pravila koji se odnose na osnovna prava osobe [...]“⁹⁴ Upravo jer se radi o takvim obavezama, države i međunarodne organizacije imaju opravdani pravni interes da ih ispunjavaju u dobroj vjeri, da ne vrše povrede, te da zahtijevaju od svih učesnika međunarodnoga prava njihovo poštivanje i ispunjavanje. U ranijim nacrtima bio je izražen stav da sekundarna pravila o odgovornosti država treba da oslikavaju postojanje posebne vrste primarnih međunarodnih pravila – normi *jus cogens* i *erga omnes* – pa se smatralo da bi podjela na protupravne akte koji predstavljaju međunarodne delikte i one koji su međunarodni zločini bila sasvim odgovarajuća.⁹⁵ Međutim, takav pristup je napušten jer nije našao potporu u razvoju pravila međunarodnoga običajnoga prava.⁹⁶

Debata o distinkciji međunarodnih zločina od ostalih međunarodnih delikata (prijestupa) za svrhe odgovornosti glavnih subjekata međunarodnoga prava bila je motivirana i time što se „naročito poslije 1945. stav prema određenim zločinima koji su počinjeni od strane država promijenio, tako da su neminovno dovedeni pod okrilje međunarodnoga prava.“⁹⁷ „Izvjestilac u svome komentaru na nacrt člana 19. je poentirao tri specifične promjene od 1945. u ovome kontekstu radi opravdavanja njihovoga uključjenja: prvi, razvoj koncepta *jus cogens* kao seta načela

Međunarodna naučna konferencija: Odgovornost u pravnom i društvenom kontekstu: zbornik radova, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 47-78.

93 Marek Krystyna (1978-9), *op. cit.*, 467.

94 *Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited, (Belgium v. Spain), Judgment, I.C.J. Reports 1970*, p. 3. (par. 34).

95 *Yearbook of the International Law Commission 1976*, vol. II, dio 2,95-122. Nav. prema: Dimitrijević Vojin *et al.* (2012), *Osnovi međunarodnog javnog prava*, 3. izd, Beogradski centar za ljudska prava i Dosije studio, Beograd, 304-305.

96 Crawford James (2002), *op. cit.*, 243; Dimitrijević Vojin *et al.* (2012), *op. cit.*, 305. Usp. Crawford James, Pellet Alain, Olleson Simon (ur.) (2010), *The Law of International Responsibility*, Oxford University Press, Oxford.

97 Shaw Malcolm N. (2003), *op. cit.*, 721; Usp. *Report of the ILC on the work of its twenty-eighth session 3 May-23 July 1976*, Doc. A/31/10, *Yearbook of the ILC*, 1976, vol. II, Dio drugi, 101.

od kojih nijedna derogacija nije dozvoljena; drugo, razvoj individualne krivične odgovornosti izravno pod međunarodnim pravom; i treće, usvajanje Povelje UN i njezinih odredaba o prisilnoj akciji protiv države u slučaju prijetnje ili povrede mira ili akata agresije.⁹⁸

Nema sumnje da se u teoriji međunarodnoga prava, ali i među članovima ILC, prisustvo izraza *međunarodni zločin* u čl. 19. Nacrta Pravila od 1976. do 2001. vezivao za *koncept krivične odgovornosti države*. Jednako tako, promišljanje o različitim vrstama odgovornosti države dovela je do inkorporiranja izraza *međunarodni zločin* u pomenutoj odredbi, odnosno do uvođenja dihotomije: međunarodni delikt (prijestup) i međunarodni zločin⁹⁹, „koja bi dalje vodila razlikovanju njezine „civilne“ i „krivične“ odgovornosti.“¹⁰⁰ Jer, kao što je R. Ago ispravno naglasio, podjela međunarodnih protupravnih djela na obične delikte i zločine ima smisla i značaja samo ukoliko vodi različitim posljedicama, tj. prema dva različita „sistema odgovornosti“.¹⁰¹ Tako se odgovornost država za međunarodne zločine iz napuštenoga čl. 19. Nacrta Pravila, drugim riječima, u velikoj mjeri odnosila, tj. bila je dokaz postojanja pravne mogućnosti da država bude krivično odgovorna kada su u pitanju najteže povrede međunarodnoga prava. Stoga se ova odgovornost države neizravno proklamira, odnosno priznaje upravo čl. 19. Nacrta Pravila iz 1976.¹⁰²

No, vezano za terminološke postavke i određenja, a poglavito zbog uvođenja izraza *međunarodni zločin* u Nacrtima Pravila, u kontinuitetu je raslo nezadovoljstvo kako među članovima ILC tako i u Šestom odboru Generalne skupštine UN. „Najjačim silama, koje teže unilateralizmu u ostvarenju njihovih političkih ciljeva, očito smeta definicija međuna-

98 *Yearbook of the ILC*, 1976, vol. II, 102-105; Također, *Report of the ILC*, 1994, A/49/10, 329. *et seq*; *Report of the ILC*, 1995, A/50/10, 93. *et seq*. Nav. prema: Shaw Malcolm N. (2003), *op. cit*, 721.

99 Usp. Napel Hans-Martien ten (1988), „*The Concept of International Crimes of States: Walking the Thin Line Between Progressive Development and Disintegration of the International Legal Order*“, *Leiden Journal of International Law*, vol. 1, izd. 2, 149-169.

100 Majić Miodrag (2005), *Ratni zločin u međunarodnom krivičnom pravu*, Tehnička knjiga, Beograd, 198.

101 Marek Krystyna (1978-9), *op. cit*, 478; Jednako tako, v. *First Report*, *Yearbook of the ILC*, 1969, vol. II, 125-141, *Second Report*, *Yearbook of the ILC*, 1970, vol. II, 177-197, *Third Report*, *Yearbook of the ILC*, 1971, vol. II, 199-274. i *Fourth Report*, *Yearbook of the ILC*, 1972, vol. II, 71-160.

102 M. Majić piše da se u definiranju krivične odgovornosti države najdalje otišlo u čl. 19. Nacrta Pravila iz 1976. (Majić Miodrag (2005), *op. cit*, 198).

rodnih zločina u propisima o odgovornosti država.¹⁰³ Prema M. Dixonu, neki članovi ILC izrazili su znatnu sumnju o tome da li je nužno razdvajati odgovornost država na građansku i krivičnu.¹⁰⁴ Oni su isticali da pojmovno određenje međunarodnih zločina u čl. 19. ne dodaje ništa novo konceptu *jus cogens* i pitali su koje to *dodatne* ili *druge* sankcije mogu biti nametnute državi za zločin, da bi se stvorila razlika u odnosu na delikte – jer ukoliko ne postoji razlika u posljedicama za odgovornu državu, da li je otuda prijeko potrebno izvršiti težak zadatak identificiranja onih obaveza čije povrede dovode do krivične odgovornosti?¹⁰⁵ Držali su da bi se jako malo postiglo praveći distinkciju između građanske i krivične odgovornosti države.¹⁰⁶ Tekst čl. 19. kritizirala je K. Marek, koja ga je ocijenila suprotnim logici međunarodnoga prava i praksi međunarodnih odnosa, u kome je institut *jus cogensa* nepotpun i neodređen i po naravi stran međunarodnome pravu, što u međunarodnome poretku stvara pravnu nesigurnost.¹⁰⁷ Autorica podsjeća na klasično izlaganje o pitanju međunarodne odgovornosti od D. Anzilottija¹⁰⁸, čije se učenje može sažeti kako slijedi: „a) distinkcija građanske i krivične odgovornosti može se naći isključivo u visoko razvijenom pravnome poretku neke države, ali je nepoznat i inkompatibilan s međunarodnim pravom; b) odnos koji proističe iz nezakonitoga akta u međunarodnome pravu je odnos između države povrediteljice i povrijeđene države, a ne između nižeg i višeg entiteta; c) posljedica nezakonitoga akta je ili sporazum između stranaka u smislu reparacije ili, ukoliko ovo ne uspije, rješavanje spora kao svakoga drugoga spora u međunarodnome pravu.“¹⁰⁹

K. Marek navodi da postoje određene nesigurnosti glede definiranja međunarodnoga zločina u predmetnome članu iz razloga što niti je određen pravom, niti ima poveznice s pravom, već je određen putem dva nejasna i subjektivna kriterija: 1) određeni kvalitet prekršene obaveze; i 2) priznanje djela kao kriminalnoga od strane međunarodne zajednice kao

103 Degan Vladimir-Đuro (2011), *Međunarodno pravo*, Školska knjiga, Zagreb, 390.

104 Dixon Martin (1996), *Textbook on International Law*, 3. izd, Blackstone Press Limited, London, 222.

105 *Ibid.*

106 *Ibid.*, 223.

107 Vučinić Zoran (1999), *op. cit.*, 19.

108 Talijanski pravnik i sudija PCIJ.

109 Marek Krystyna (1978-9), *op. cit.*, 462.

cjeline.¹¹⁰ I D.W. Bowett drži da čl. 19. Nacrta Pravila prikazuje veliki broj suštinskih problema u vezi s definicijom zločina države, odgovarajućega organa koji će utvrditi kada je zločin države počinjen, i posljedicama takvoga zločina po državu.¹¹¹ Naime, obaveze koje su sadržane u st. 2. i 3. nisu pravno određene na jasan i precizan način kako zahtijeva načelo *nullum crimen et nulla poene sine lege*, jer čl. 19. daje samo opis obaveze, ali ne i definiciju.¹¹² Bilo bi jako teško ocijeniti da li je međunarodna zajednica prepoznala određenu povredu obaveze kao međunarodni zločin, da li je povreda dovoljno ozbiljna, da li je obaveza od suštinske važnosti, i da li se povreda može uopće dokazati.¹¹³ I ILC je, kada je tokom 1995. i 1996. raspravljala o posljedicama čl. 19. Nacrta Pravila, uvidjela da u ovom smislu postoje inherentne poteškoće,¹¹⁴ odnosno da je čl. 19. Nacrta Pravila daleko od idealnoga rješenja.¹¹⁵ Jedno gledište, koje je jasno izraženo u radu ILC tokom ovog perioda, jeste da nije bilo potrebe donositi posebnu odredbu o zločinima u Nacrtu Pravila ILC, s obzirom da je, prema pravilnom tumačenju Povelje UN, Vijeće sigurnosti sposobno da se nosi s počinjenjem međunarodnih zločina.¹¹⁶ G. Arangio-Ruiz centrira svoju argumentaciju na ideji da mnogi zločini – ne samo zločin agresije – konstituiraju prijatnu miru prema Glavi VII Povelje UN, te stoga ne postoji potreba da se na međunarodnoj razini usvaja konvencija o odgovornosti država koja bi uključila odredbe o zločinima države.¹¹⁷ Ovlasti Vijeća sigurnosti bile bi sasvim dovoljne da pruže oboje – i određenje postojanja i pripisivanje zločina državi, kao i odluke o posljedicama u smislu mjera iz Glave VII; u odgovoru na prigovor da je zadatak Vijeća sigurnosti ograničen

110 *Ibid*, 472; O korisnosti čl. 19. Nacrta Pravila v. *Abi-Saab Georges* (1999), *op. cit*, 339-352.

111 Bowett Derek William (1998), „*Crimes of State and the 1996 Report of the International Law Commission on State Responsibility*“, *European Journal of International Law*, vol. 9, izd. 1, 163.

112 *Ibid*, 164.

113 *Ibid*.

114 *Ibid*, 163; J. d. Saram sa Šri Lanke je držao da ILC nije odredila u dovoljno preciznim terminima šta konstituira zločin države (*Yearbook of the ILC*, 1996, vol. I, 189).

115 Arangio-Ruiz Gaetano, *Eighth Report on State Responsibility*, *Yearbook of the ILC*, 1996, vol. II, Dio prvi, 2.

116 Arangio-Ruiz Gaetano (1997), *op. cit*, 23-25. Nav. prema: Bowett Derek William (1998), *op. cit*, 165. Recentna praksa djelovanja Vijeća sigurnosti UN demantira ovakvo stajalište.

117 *Ibid*, 24.

na održavanje mira i da ono ne bi smjelo djelovati kao sudija, navode se implicirane ovlasti koje, u ovome smislu, proširuju ovlasti ovoga organa na sudsku i zakonodavnu funkciju¹¹⁸, što stvara vrlo opasan presedan.

Možda je glavni pravni argument prevladavajući stav da odgovornost države i međunarodne organizacije nije krivične prirode, što se protiv države i međunarodne organizacije ne vodi krivični postupak, niti se državi i međunarodnoj organizaciji mogu izreći krivične sankcije.¹¹⁹ U međunarodnome pravu, prema D. J. Harrisu, nije bilo razvoja i razmatranja *krivičnih posljedica* za državu koja vrši povredu fundamentalnih normi, niti su ikada krivične sankcije bile prepoznate i priznate u međunarodnome pravu u odnosu na međunarodne zločine države (teške povrede obaveza koje potječu iz peremptornih normi).¹²⁰ Kako smo i istaknuli, prema vladajućem shvatanju, krivična odgovornost za međunarodne zločine danas je zadržana isključivo kod pojedinca. „Individualizacija kaznene odgovornosti u međunarodnome poretku“¹²¹ odvijala se simultano sa i imala je za svoju posljedicu „dekriminalizaciju odgovornosti države.“¹²² Za razliku od odgovornosti države, od samih početaka međunarodnoga prava međunarodna odgovornost pojedinca je uglavnom bila krivične naravi

118 *Ibid.*

119 Za više o konceptu krivične odgovornosti države, v. Omerović Enis (2021), „*Krivična odgovornost država u međunarodnome pravu: rethinking ili trajno napuštanje koncepta?*“, Društvene i humanističke studije, Journal of the Faculty of Humanities and Social Sciences of the University of Tuzla, vol. 6, br. 1 (14), 143-168.

120 Harris David J. (2004), *Cases and Materials on International Law*, 6. izd, Sweet& Maxwell, London, 546. Kurziv autora.

121 Dupuy Pierre-Marie (2002), *International Criminal Responsibility of the Individual and International Responsibility of the State*, u: Cassese Antonio, Gaeta Paola, Jones John R. W. D. (ur.), *The Rome Statute of the International Criminal Court: A Commentary*, Oxford University Press, Oxford, vol. II, pog. 26, 1098. Nav. prema: Lehto Marja (2009), *Indirect Responsibility for Terrorist Acts: Redefinition of the Concept of Terrorism Beyond Violent Acts*, x Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 200.

122 Crawford James (2002), *op. cit.*, 36. Mogu li države biti krivično odgovorne u međunarodnom pravu dugo je bilo kontroverzno pitanje. Jednako tako, v. Crawford James (2010), *International Crimes of States*, u: Crawford James, Pellet Alain, Ollivier Simon (ur.), *op. cit.*, 405; Ollivier Antoine (2010), *International Criminal Responsibility of the State*, u: *Ibid.*, 703. Usp. Gilbert Geoff (1990), „*The Criminal Responsibility of States*“, *International & Comparative Law Quarterly*, br. 39 (2), 345-369.

(klasični primjer za ovu tvrdnju je djelo piratstva).¹²³ ILC je npr. 1976. bila u nedoumici u smislu ako država počini međunarodni zločin, da li bi „automatski“ lideri te države bili međunarodni kriminalci, i ukoliko bi, koje bi akcije međunarodna zajednica trebala poduzeti u odnosu na njih.¹²⁴

Međunarodni zločini iz čl. 19. vezuju se za posebne posljedice i ukoliko bi se te posljedice izbrisale iz prava o odgovornosti, zadržavanje pojma „međunarodni zločin“ gubio bi svaki smisao. S druge strane, jednostavnim brisanjem čl. 19. značilo bi da u pravu o odgovornosti postoji samo jedan pravni režim i jedinstven sistem pravnih posljedica. G. Gaja je 1999. bio na stanovištu da se svako upućivanje na međunarodne zločine u Nacrtu Pravila treba izbjeći, a jedan od razloga je bio što bi pravne posljedice po činjenju međunarodnih zločina sličile na one krivičnoga karaktera.¹²⁵ Kako u međunarodnome pravu ne postoji ništa što bi bilo definirano međunarodnim zločinom država, otuda bi neutralniji izraz bio mnogo prihvatljiviji.¹²⁶ G. Gaja smatra da bi mnogo strože pravne posljedice za države mogle proizići iz međunarodnih ugovora, a ne iz pravila o odgovornosti. Takve posljedice bi tek kasnije, protekom određenoga vremena, postale dijelom običajnoga prava. Ovo se, po njemu, može ilustrirati primjerom agresije – nije baš sasvim jasno da li ovlasti koje su date Vijeću sigurnosti UN Glavom VII Povelje UN u pogledu određenja i borbe protiv agresije nužno uključuju i ovlasti određivanja sankcija agresorskoj državi.¹²⁷

Pisac G. Abi-Saab dvoji da li koncept dihotomije (postojanje dvije vrste kršenja međunarodnih obaveza kroz zločine i delikte), koji se nalazi u pozadini teksta čl. 19. Nacrta Pravila iz 1976, sadrži dva različita

123 Roucounas Emmanuel (2005), *Non-State Actors: Areas of International Responsibility in Need of Further Exploration*, u: Ragazzi Maurizio (ur.) *International Responsibility Today: Essays in Memory of Oscar Schachter*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden/Boston, 398. Nav. prema: Lehto Marja (2009), op. cit, 200.

124 *Draft Articles Submitted by the Special Rapporteur, Yearbook of the ILC*, 1976, vol. I, 13.

125 Gaja Giorgio (1999), „Should All References to International Crimes Disappear from the ILC Draft Articles on State Responsibility?“, *European Journal of International Law*, vol. 10, No. 2, 369.

126 *Ibid.*

127 *Ibid.*; R. Ago postavlja pitanje da li mjere iz Glave VII Povelje UN mogu biti određene kao „sankcije“ i da tako imaju ometajući karakter ili se radi o instrumentima za prisilno osiguranje usklađivanja s obavezom nepribjegavanja sili. (Ago Roberto, Special Rapporteur, *Fifth Report on State Responsibility*, UN Doc. A/CN.4/291 i Add. 1. i 2, par. 105).

pravna režima odgovornosti, te ako je odgovor afirmativan, da li je to sve vrijedno truda.¹²⁸ Iako J. Crawford tvrdi, nakon istraživanja sudske i državne prakse, da je dihotomija međunarodnih protupravnih djela opravdana u suvremenome međunarodnome pravu, sama distinkcija iz čl. 19. nije odgovarajuća; odnosna dihotomija ne dovodi do stvaranja dva distinktivna režima odgovornosti.¹²⁹ Razlog zašto je dihotomija neprikladna, neprimjerena i neodrživa u pravu o odgovornosti država i međunarodnih organizacija leži u primjeni metode „domaće analogije“ s kaznenim pravom – postojanje izraza „međunarodni zločin“ dovodi do kriminaliziranja odgovornosti države i, u konačnici, do primjene krivičnopravnih posljedica. No, čini nam se da R. Ago nije želio u potpunosti prenijeti sistem nacionalnoga krivičnoga prava na međunarodnu razinu, u međunarodno pravo o odgovornosti, već je jednostavno naglasak bio na stvaranju strožijih pravnih posljedica za povrede koje konstituiraju međunarodne zločine, te isticanje da se takve povrede ne mogu reducirati na dvostrani odnos između države povrediteljice i povrijeđene države.¹³⁰ M. Spinedi vrlo lijepo primjećuje da ILC nije imala namjeru povezati međunarodne zločine s posljedicama koje su nepoznate međunarodnome pravu koje je tada bilo na snazi; ILC je željela naznačiti da čl. 19. predviđa ona protupravna djela koja se od međunarodne zajednice smatraju ozbiljnijim od drugih, jer pogađaju suštinske interese zajednice; posljedično tome, ova protupravna djela povlače režim odgovornosti koji je drukčiji od onoga koji se vezuje za druga protupravna djela; prema ILC, razlike se odnose na oblike odgovornosti i na subjekte (učesnike) koji takvo što mogu implementirati; ovo nadasve ne znači da je ILC imala namjeru da kod ovih djela predvidi oblike odgovornosti slične onima iz kaznenoga prava modernih domaćih pravnih sistema.¹³¹ Posebni režimi odgovornosti na koje su članovi ILC upućivali su, s jedne strane, sankcije prema Povelji UN, ili vjerovatno druge kolektivne sankcije, a s druge strane, represalije.¹³²

128 Abi-Saab Georges (1999), *op. cit.*, 344.

129 Nav. prema: *ibid.*

130 Abi-Saab Georges (1988), *The Concept of „International Crimes“ and Its Place in Contemporary International Law*, u: Weiler Joseph H. H., Cassese Antonio, Spinedi Marina (ur.) *International Crimes of States: A Critical Analysis of the ILC's Draft Article 19 on State Responsibility*, de Gruyter, Berlin/New York, 146. Nav. prema: Abi-Saab Georges (1999), *op. cit.*, 345.

131 Spinedi Marina (1988), *International Crimes of State. The Legislative History*, u: Weiler Joseph H. H., Cassese Antonio, Spinedi Marina (ur.), *op. cit.*, 52.

132 *Ibid.*, 52-53.

Ovo su posljedice međunarodnih protupravnih djela koje zasigurno nisu nove i oko kojih je bilo vrlo malo neslaganja čak i od onih država koje su kritizirale čl. 19, jer te države nisu imale ništa protiv da kod međunarodnih zločina i one države koje nisu izravno povrijeđene mogu implementirati odgovornost one države koja je kriva za takva djela.¹³³

5. POČINJENJE MEĐUNARODNOGA ZLOČINA: ZASEBAN PRAVNI REŽIM ODGOVORNOSTI?

Posljedica povrede međunarodne obaveze i počinjenja međunarodnoga protupravnoga djela utjelovljena je u pravu povrijeđene države da zahtijeva ispravljanje povrede i obeštećenje te u obavezi države povrediteljice da načini punu reparaciju.¹³⁴ Činjenje međunarodnih zločina stvara zaseban pravni režim odgovornosti u međunarodnome pravu, tako da oni upućuju na primjenu, *pored* povrata u prijašnje stanje, (novčane) kompenzacije, satisfakcije i davanja obećanja ili jamstva o neponavljanju međunarodnog protupravnog djela¹³⁵, i nekih drugih sankcija, odnosno predviđaju neke druge pravne posljedice.¹³⁶ U tome smislu valjalo bi konsultirati konačna Pravila iz 2001/2011. koja sadrže specifične posljedice koje se vezuju za ozbiljne povrede obaveze koja proistječe iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava. Tako čl. 41. Pravila iz 2001. propisuje da će države surađivati kako bi zakonitim sredstvima privede kraju svaku ozbiljnu povredu u danom značenju¹³⁷ te da niti jedna država neće priznati za zakonitu, situaciju koja je nastala ozbiljnom

133 *Ibid*, 53.

134 Čl. 31. st. 1. Pravila o odgovornosti država iz 2001.

135 Čl. 34. Pravila o odgovornosti država iz 2001. Međutim, u praksi ICJ, uglavnom se dosuđuju reparacije, čak i u onim predmetima koji su u vezi s činjenjem međunarodnih zločina. Tako je Sud u predmetu *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)* konstatirao da zaključci Suda u pogledu toga što je Srbija, kao tužena strana, izvršila povredu određenih međunarodnih obaveza, predstavljaju adekvatnu satisfakciju. (*Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgment, I.C.J. Reports 2007, p. 43, par. 471). Više o oblicima reparacija, v. Softić Sakib (2012), *Međunarodno pravo*, DES, Sarajevo, 142-145.

136 Usp. Costelloe Daniel (2017), *Legal Consequences of Peremptory Norms in International Law*, Cambridge University Press, Cambridge.

137 Čl. 41. st. 1. Pravila iz 2001.

povredom međunarodne obaveze *erga omnes* koja proizilazi iz norme *jus cogens* općega međunarodnoga prava niti će pružati pomoć ili podršku u održavanju takve situacije.¹³⁸ Odredbe istovjetne sadržine pronalazimo i u Pravilima o odgovornosti međunarodnih organizacija iz 2011.¹³⁹

Organizacija za zabranu hemijskoga oružja¹⁴⁰ načinila je sljedeću opsevnaciju: „Države definitivno trebaju biti u obavezi da surađuju kako bi dovele do kraja povredu, jer u slučaju kada neka međunarodna organizacija čini povredu peremptorne norme općega međunarodnoga prava, njezina pozicija nije umnogome različita od pozicije neke države.“¹⁴¹ Iako praksa nije obilata primjerima slučajeva kada su međunarodne obaveze koje proizilaze iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava ozbiljno povrijeđene od neke međunarodne organizacije, nije nevažno da se navedene specifične posljedice primijene na bilo koju međunarodnu organizaciju kada ona vrijeđa takve obaveze.¹⁴² Jednako tako, specifične obaveze iz čl. 42. Pravila iz 2011. itekako se imaju primijeniti na međunarodnu organizaciju i u situaciji kada neka država učini naznačenu povredu.¹⁴³

U ovome kontekstu može biti korisno prisjetiti se operativnoga dijela Savjetodavnoga mišljenja ICJ u predmetu *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* u kojem je određena obaveza za sve države „da ne priznaju nezakonitu situaciju koja je posljedica izgradnje zida i da ne pruže pomoć ili podršku u održavanju takve situacije koja je stvorena takvom izgradnjom.“¹⁴⁴ Sud je dodao da „UN, naročito Generalna skupština i Vijeće sigurnosti, trebaju razmotriti koje se naredne akcije zahtijevaju kako bi se dovela do kraja nezakonita

138 Prema čl. 41. st. 2. Pravila iz 2001. Za više u: Crawford James (2002), *op.cit.*, 242-253.

139 Čl. 42. Pravila iz 2011.

140 *The Organization for the Prohibition of Chemical Weapons* međunarodna je organizacija sa sjedištem u Den Haagu.

141 Doc. No. A/CN.4/582, sect. II.U.2.

142 Međutim, odmah se javlja pitanje procesne i izvršne naravi – ko bi i kakvom odlukom naložio primjenu specifičnih obaveza i posljedica u situaciji kada UN učini pomenutu povredu?

143 Draft Articles on the Responsibility of International Organizations, with Commentaries (2011), United Nations, New York, 67.

144 *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, I. C. J. Reports 2004*, p. 136, par. 159. i operativni par. (3) B i D, na 200–202.

situacija koja je rezultirala izgradnjom zida i povezanim režimom, uzimajući u obzir ovo Savjetodavno mišljenje.¹⁴⁵

Neki primjeri iz prakse također ukazuju da ozbiljne povrede učinjene od država proizvode obaveze za međunarodne organizacije u smislu nepriznavanja za zakonite one situacije do kojih je došlo nekom ozbiljnom povredom. Tako je, u odnosu na iračku aneksiju Kuvajta, Vijeće sigurnosti UN svojom Rezolucijom, br. 662 (1990) pozvalo „sve države, međunarodne organizacije i specijalizirane agencije da ne priznaju tu aneksiju i da se uzdrže od bilo koje akcije ili ponašanja koje bi se moglo protumačiti kao neizravno priznanje aneksije.”¹⁴⁶ Sličan primjer pronalazimo i u Deklaraciji Europske zajednice o smjernicama za priznavanje novih država u istočnoj Europi i Sovjetskome Savezu iz 1991, u kojoj se nalazi sljedeće uputstvo: „Zajednica i njezine države članice neće priznati entitete koji su rezultat agresije.”¹⁴⁷

Opravdava se ovakav pristup posebnosti sadržine odgovornosti države i međunarodne organizacije s ovim u vezi, specifičnošću protupravnih posljedica međunarodnih zločina, koje se ogledaju u njihovoj ozbiljnosti i težini, povredi cijele međunarodnopravne zajednice, a ne samo određene države/grupe država i/ili međunarodne organizacije/grupe međunarodnih organizacija, što nužno dovodi do nastanka nove međunarodne obaveze koja djeluje *erga omnes*, te tako, u konačnici, dolazi do geneze jednog novog pravnog režima. Takav režim predviđa neke nove međunarodne obaveze cijele međunarodnopravne zajednice prema onoj državi/međunarodnoj organizaciji, odgovornoj/im za teške povrede obaveza prema kogentnim normama općeg međunarodnog prava i, u okviru ove grupe, činjenja međunarodnih zločina *stricto sensu*. Nastanak zasebnoga pravnoga režima u ovom pogledu opravdavamo i teoretskim postavkama, praktičnim implikacijama i značajkama, kao i prostom pravnom logikom i cjelishodnošću postojanja jednog takvog pravnog režima sa svim svojim osobenostima i distinktivnim sastavnicama.

145 *Ibid*, operativni par. (3) E, na 202.

146 Rezolucija Vijeća sigurnosti UN, br. 662 (1990), par. 2.

147 European Community, *Declaration on Yugoslavia and on the Guidelines on the Recognition of New States*, 16 December 1991, *International Legal Materials*, vol. 31 (1992), 1485, 1487.

6. ZAKLJUČAK

Iako čl. 19. Nacrta Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravna djela odražava razliku između *međunarodnih zločina* i *međunarodnih delikata*, u svome tekstu ipak ne sadrži izraz „zločin države“. Ono što nedostaje čl. 19. Nacrta Pravila je zasigurno *distinkcija pravnih režima odgovornosti* države za jednu, odnosno za drugu grupu međunarodnih protupravnih djela. Nedostaje izrada i razrada koncepta odgovornosti države za međunarodni zločin u smislu međunarodnih sankcija i procedure/postupka u implementaciji ovih odredaba.

Tako se cijeli član 19. odnosio isključivo na određenje međunarodnih zločina u kontekstu odgovornosti država, a nikako *pojedinaca*. ILC je, pored višedecenijskoga rada na pravilima o odgovornosti država i međunarodnih organizacija, uporedo radila i na kodificiranju pravilameđunarodnoga krivičnog aprava – u smislu pojmovnoga određenja međunarodnih zločina i drugih materijalno-pravnih instituta, međunarodne krivične nadležnosti, s potonjim u vezi, rada na formiranju međunarodnoga krivičnoga suda.¹⁴⁸ „Gornja je podjela na međunarodne zločine i na obične međunarodne delikte bila gotovo jednodušno prihvaćena u čitavoj znanosti i kroz više od četvrt stoljeća smatrala se dijelom općega međunarodnog prava na snazi.“¹⁴⁹

Zaključujemo da činjenje međunarodnih zločina stvara *zaseban pravni režim odgovornosti* u međunarodnome pravu, tako da oni upućuju na primjenu, *pored reparacija* (zadovoljenja, koje se sastoji od restitucije, kompenzacije i/ili satisfakcije), i nekih drugih sankcija, odnosno iziskuju neke druge pravne posljedice. U tome smislu valjalo je konsultirati Pravila iz 2001/2011. koja sadrže specifične posljedice koje se vezuju za ozbiljne povrede obaveze koja proistječe iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava. Tako čl. 41/42. Pravila iz 2001. propisuje da će države surađivati kako bi zakonitim sredstvima privede kraju svaku ozbiljnu povredu u danom značenju te da niti jedna država neće priznati za zakonitu, situaciju koja je nastala ozbiljnom povredom međunarodne obaveze *erga omnes* koja proizilazi iz norme *jus cogens* općega međunarodnoga prava niti će pružati pomoć ili podršku u održavanju takve situacije.

Opravdava se ovakav pristup posebnošću sadržine odgovornosti države i međunarodne organizacije s ovim u vezi, specifičnošću protupra-

148 Tu je Nacr Kodeksa o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva iz 1996. i Rimski statut (predstavlja kodifikaciju materijalnoga i procesnoga međunarodnoga krivičnoga prava) iz 1998.

149 Degan Vladimir-Đuro (2011), *op. cit.*, 389.

vnih posljedica međunarodnih zločina, koje se ogledaju u njihovoj ozbiljnosti i težini, povredi cijele međunarodnopravne zajednice, a ne samo određene države/grupe država i/ili međunarodne organizacije/grupe međunarodnih organizacija, što nužno dovodi do nastanka nove međunarodne obaveze koja djeluje *erga omnes*, te tako, u konačnici, dolazi do geneze jednoga novoga pravnoga režima, koji, dodatno, predviđa neke nove međunarodne obaveze cijele međunarodnopravne zajednice prema onoj državi/međunarodnoj organizaciji, odgovornoj/im za teške povrede obaveza prema kogentnim normama općeg međunarodnog prava i, u okviru ove grupe, činjenja međunarodnih zločina *strict sensu*. Nastanak zasebnoga pravnoga režima u ovom pogledu opravdavamo i teoretskim postavkama, praktičnim implikacijama i značajkama, kao i prostom pravnim logikom i cjelishodnošću postojanja jednoga takvoga pravnoga režima sa svim svojim osobenostima i distinktivnim sastavnicama.

Posebne pravne posljedice, koje su predviđene i tako primjenjive kod povrede *obligatio erga omnes*, vezujemo za pravo međunarodnih ugovora, prema kojem se propisuju posljedice ništavosti ugovora koji je suprotan imperativnoj normi općega međunarodnoga prava. Stranke Bečke konvencije o pravu ugovora su dužne: a) otkloniti, ukoliko je to moguće, posljedice svakog čina izvršenoga na temelju odredbe koja je suprotna imperativnoj normi općega međunarodnoga prava; i b) uskladiti svoje međusobne odnose s imperativnom normom općega međunarodnoga prava. Posebne posljedice za državu i međunarodnu organizaciju kod povrede *obligatio erga omnes* opravdaju se i iz razloga što bi povreda pravila više normativne vrijednosti trebala predviđati *strožije posljedice* negoli povreda obične norme. *Strožije posljedice znače i poseban režim pravne odgovornosti država i međunarodnih organizacija u slučaju povrede kogentne norme*. Čini se da se i ILC složila da bi bilo kontradiktorno primijeniti iste posljedice i na povredu pravila imperativne naravi.

S ovim u vezi zaključujemo da je više no svrsishodno postojanje *različite posljedice* za međunarodne zločine i međunarodne delikte, odnosno da određene pravne posljedice trebaju biti ograničene samo na ove prve. Također se čini ispravnim zaključiti da novi pravni režim, koji je sadržan u usvojenim Pravilima iz 2001. odražava ispravnu ravnotežu između potrebe da se formulira realistični okvir za primjenjivanje *jus cogens* i *erga omnes* obaveza, i, u isto vrijeme, vraćanje teksta koji je dostupniji državama, koje bi u protivnome vjerovatno imale prigovore u vezi s definicijskome nesigurnošću i obimom nacрта napuštenoga čl. 19.

Ipak, ne možemo se oteti dojmu da prethodno navedene odredbe (čl. 41/42) Pravila iz 2001/2011. predstavljaju normiranje ovih odnosa u suviše općoj ravni, s ne tako određenim pojmovima, što može sasvim realno dovesti do njihova širokoga polja primjene, izuzetno velike rastezljivosti, nekada i bez ograničenja, kada se vrlo lako može prijeći granica ovlaštenja i tako otići u dimenziju *ultra vires*, što će neminovno dovesti do težih oblika pravne nesigurnosti.

Ukoliko potvrdimo da postoje međunarodni zločini, koji, terminološki, danas u međunarodnom pravu o odgovornosti predstavljaju *tešku povredu obaveze koja proizilazi iz peremptorne norme općega međunarodnoga prava*, i ako se slažemo da za takvo što države i međunarodne organizacije mogu biti pravno odgovorne, u tom slučaju držimo da je valjano prihvatiti postojanje *dva odvojena pravna režima* – jedan za povredu obične norme, drugi za povredu *jus cogens* norme – koji niukom slučaju ne moraju imati utjecaj na pravnu narav ili karakter odgovornosti država i međunarodnih organizacija. Dvojba je u dijelu da li svaki pravni režim otuda zahtijeva adekvatna distinktivna proceduralna ili procesna pravila, koja će omogućiti postojanu i vidljivu razliku između dva pravna sistema normi, dva pravna režima odgovornosti i dvije vrste pravnih posljedica, koje se, u konačnici, imaju primijeniti na državu ili međunarodnu organizaciju povrediteljicu predmetnih normi.

Međutim, i pored doista brojnih razloga koji bi, uvjetno rečeno, mogli opravdati krivičnu odgovornost države, ali otuda i krivičnu odgovornost međunarodnih organizacija, prvenstveno za činjenje međunarodnih zločina *stricto sensu*, odnosno teških povreda obaveza koje proizilaze iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava, ipak na današnjem stepenu razvoja društvene zajednice, takav oblik odgovornosti nije prihvaćen. Slijedom stare rimske maksime *societas delinquere non potest*, suglasno kojoj pravne osobe, pa time i država ne mogu biti subjekti krivičnoga djela, pa tako ni krivično odgovorni, protivnici krivične odgovornosti država ističu da je za svrhe dokazivanja ovakve odgovornosti nužno dokazati i subjektivni element kod počinitelja – *krivnju ili vinost*, a to je kod države odista nemoguće. Po njima, država ne može biti krivac u smislu krivičnoga prava, budući da pojam krivnje podrazumijeva subjektivni element (umišljaj ili nehat) koji se ne može pripisati apstraktnome biću kakav je država. Zapravo, pristalice krivične odgovornosti države načelu subjektivne odgovornosti pojedinca, prema kojoj se traži dokazivanje krivnje za svrhe individualne krivične odgovornosti, pretpostavljaju načelo objektivne odgovornosti u slučaju

zločina države. Čini se da i zaključak iz Nirnberga, da zločine protiv međunarodnoga prava vrše ljudi a ne apstraktna bića, koliko god takav zaključak, s druge strane, bio neprihvatljiv u smislu mogućnosti *izravne odgovornosti* država i međunarodnih organizacija za međunarodne zločine *stricto sensu*, ipak ide u prilog nijekanju postojanja i uopće opravdanosti teoretskoga bitisanja, ali i eventualne primjene koncepta krivične odgovornosti država i međunarodnih organizacija.

Povrh svega, čini se da koncept krivične odgovornosti države ipak nema dovoljno opravdanja, da je ovakva vrsta odgovornosti država naprosto neodrživa, zbog čega ju je i nemoguće adekvatno pravno uobličiti, tj. formulirati. Da je to tako, možda najbolje govori činjenica da i pored brojnih pokušaja i zalaganja u ovome pravcu, ni jednim međunarodnim dokumentom, ova vrsta odgovornosti nije eksplicitno predviđena, a izgleda da se od koncepta „zločina države“ definitivno i odustalo u konačnome tekstu Pravila o odgovornosti država za međunarodna protupravdjela 2001. (napuštanjem čl. 19), dok ranije verzije, ali i ona konačna iz 2011. Pravila o odgovornosti međunarodnih organizacija, nisu uopće pravile distinkciju *međunarodnih delikata* i *međunarodnih zločina* međunarodnih organizacija. Ovome svjedoči i činjenica da u praksi ne postoje primjeri da je neka država bila oglašena krivično odgovornom: jedine kazne koje su ikada nametnute državama nakon sudskoga postupka bile su tzv. građanske kazne unutar okvira prava Europske unije. Stoga sa stanovišta pozitivnoga međunarodnoga prava krivična odgovornost države predstavlja samo doktrinalnu koncepciju.

Opravdana težnja i nastojanja da se donekle razdvoje *pravni režimi* odgovornosti država i međunarodnih organizacija za međunarodna protupravna djela u općem smislu i odgovornosti odnosnih entiteta s međunarodnopravnom osobnosti za teške povrede obaveza koje proizilaze iz peremptornih normi općega međunarodnoga prava ne smije se niukom slučaju miješati s *pravnom prirodom* odgovornosti navedenih subjekata, niti je pohvalno u područje međunarodnoga prava o odgovornosti uvoditi, pod svaku cijenu, domaće krivičnopravne pojmove, institute, postavke, logičnosti i zakonitosti, odnosno razumijevati i tumačiti međunarodno pravo o odgovornosti kroz ili uz pomoć međunarodnoga krivičnoga prava ili nacionalnih krivičnopravnih nauka. Dakle, pravo o odgovornosti država (i međunarodnih organizacija) ne smije se identificirati s nacionalnim krivičnim pravom. Uopćeno uzevši, prijetila bi velika opasnost pravilnome shvatanju prirode i funkcioniranja međunarodnoga pravnoga poretka ukoliko bi se instituti međunarodnoga

prava promatrali kroz prizmu nacionalnoga prava i osnovnoga značenja nacionalnopravnih izraza.

Najzad, čini se da je najispravnije zaključiti da sastavljači Pravila iz 2001/2011. nisu u potpunosti željeli prenijeti sistem nacionalnoga krivičnoga prava na međunarodnu razinu, u međunarodno pravo o odgovornosti, već je jednostavno naglasak bio na stvaranju *strožijih pravnih posljedica* za povrede koje konstituiraju međunarodne zločine, te isticanje da se takve povrede ne mogu reducirati na dvostrani odnos između države povrediteljice i povrijeđene države. Vrlo se lijepo primjećuje da ILC nije imala namjeru povezati međunarodne zločine s posljedicama koje su nepoznate međunarodnome pravu koje je tada bilo na snazi; ILC je željela naznačiti da čl. 19. predviđa ona protupravna djela koja se od međunarodne zajednice smatraju ozbiljnijim od drugih, jer pogađaju suštinske interese zajednice; posljedično tome, ova protupravna djela povlače režim odgovornosti koji je drukčiji od onoga koji se vezuje za druga protupravna djela; prema ILC, razlike se odnose na oblike odgovornosti i na subjekte (učesnike) koji takvo što mogu implementirati; ovo nadasve ne znači da je ILC imala namjeru da kod ovih djela predvidi oblike odgovornosti slične onima iz krivičnoga prava modernih domaćih pravnih sistema. Posebni režimi odgovornosti na koje su članovi ILC upućivali su, s jedne strane, sankcije prema Povelji UN, ili vjerovatno druge kolektivne sankcije, a s druge strane, dozvoljene protumjere (represalije). Ovo su posljedice međunarodnih protupravnih djela koje zasigurno nisu nove i oko kojih je bilo vrlo malo neslaganja čak i od onih država koje su kritizirale čl. 19, jer te države nisu imale ništa protiv da kod međunarodnih zločina i one države koje nisu izravno povrijeđene mogu implementirati odgovornost one države koja je „kriva“ za takva djela.

THE CONCEPT OF A STATE CRIME (CRIME D'ÉTAT) – A SERIOUS BREACH OF AN OBLIGATION UNDER PEREMPTORY NORMS OF GENERAL INTERNATIONAL LAW

Enis Omerović, associate professor

Faculty of Law, University of Zenica

e-mail: enis.omerovic@unze.ba

ABSTRACT

In the law on State responsibility, even the United Nations International Law Commission (ILC) could not avoid the problem of adequately defining State crimes. However, in the long-term work of the Commission on the Rules on the Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts (ARSIWA), learning about the division of international obligations into so-called ordinary legal norms and mandatory ones, which will result in the connection of an international crime with the latter, thus crystallising a special regime of State responsibility for international crimes, which will continue to exist. Article 19 of the Draft Articles, which appeared in 1976, reflects the difference between international crimes and international delicts, which is mainly based on the understanding that an international delict represents a violation of the subjective right of a State, while an international crime causes a breach of the objective international legal order, i.e. international legal community. Significantly, the relevant provision does not contain the term “State crime”, and it also lacked the distinction of legal regimes of State responsibility for one or another group of internationally wrongful acts. Equally, there needed to be more development and elaboration of the concept of State responsibility for international crime regarding international consequences and procedures in executing these provisions in practice. In the research, we establish that there is no doubt that the presence of the term international crime in the Draft Articles from 1976 to 2001, when it was abandoned in the final text of the Articles, was related to the concept of State criminal responsibility. The introduction of the dichotomy between an international delict and an international crime in Law on State Responsibility should probably have led to the distinction between civil and criminal responsibility of the main subject of international law. However, dividing international illegal acts into delicts and crimes makes sense. It has practical significance only if it leads to different consequences, i.e. according

to two different regimes or systems of legal responsibility of a State. In the paper, we question whether one of the leading legal arguments for the deletion of Article 19 from the final text of the 2001 Articles was the then-prevailing position that the responsibility of a State is not criminal, that against a State at the international level, for example, before the International Court of Justice in *The Hague (ICJ)*, criminal proceedings is not conducted nor is it imposed criminal sanctions. In contemporary international legal order, criminal responsibility is reserved for an individual. Thus, the individualisation of criminal responsibility in international law co-occurred and decriminalized State responsibility. However, it seems that these discussions on the above issues did not go in the direction of transferring the system of national criminal law into international law on responsibility nor of observing the institutions of international law through the prism of domestic law. Still, we believe the emphasis was on creating stricter legal consequences for violations that constitute international crimes and emphasise that such abuses cannot be reduced to a bilateral relationship between the offending and injured States. Article 19 of the previous Draft Articles wanted to indicate that the international community also considers those illegal acts to be more severe than others since they affect the fundamental interests on which it rests. If Article 19 contained an unsustainable or clumsy provision, this did not mean giving up its essence - that a State can commit a serious violation of an international obligation deriving from an imperative norm of general international law (*jus cogens*), which offends the central values of the international community and where, conditionally stated, each State can raise the issue of formally determining the responsibility of a State that violates *jus cogens*, such as the fact that the West African state Republic of Gambia sued the Asian state of Myanmar before the ICJ in 2019 (*Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (The Gambia v. Myanmar)*). Therefore, in ARSIWA 2001, in Articles 40 and 41, serious violations of the peremptory norms of international law and the specific consequences of such violations of international law are discussed, which supports our thesis that today we discuss the international responsibility of States for all types of internationally wrongful acts, since international law has its legal sources, terms, concepts, principles, definitions, institutes, institutions, and its legalities.

Keywords: *State crime, international crime, internationally wrongful act, jus cogens, State responsibility*